

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sara Stoltenberg-Hansen

Integrationsklausulen - Avtalsrättslig och processrättslig rättsverkan

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Termin för examen: VT 2013

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	4
FÖRKORTNINGAR	5
1 INLEDNING	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod och material	7
1.4 Avgränsningar	9
1.5 Några centrala begrepp	10
1.6 Disposition	11
2 INTEGRATIONSKLAUSULEN	12
2.1 Presentation av integrationsklausulen	12
2.2 Integrationsklausulen i internationella principalsamlingar	13
2.2.1 Inledning	13
2.2.2 PICC	13
2.2.3 PECL	14
2.2.4 DCFR	14
3 AVTALSRÄTTSLIGT PERSPEKTIV	16
3.1 Inledning	16
3.2 Särskilt om avtalstolkning	16
3.3 Sedvanlig tolkning	17
3.3.1 Sedvanlig tolkning enligt tolkningsläran	17
3.3.1.1 Utgångspunkter	17
3.3.1.2 Den gemensamma partsavsikten	17
3.3.1.3 Lydelsens betydelse	18
3.3.1.4 Andra tolkningsmetoder	19
3.3.1.5 Oklarhetsregeln och minimumregeln	20
3.3.2 Integrationsklausulen och sedvanlig tolkning	21
3.3.2.1 Utgångspunkter	21
3.3.2.2 Sedvanlig tolkning av integrationsklausulen	21
3.3.2.3 Sedvanlig tolkning av ett avtal med en integrationsklausul	23

3.3.3	Analys	24
3.3.3.1	Utgångspunkter	24
3.3.3.2	Hur tolkas integrationsklausulen?	24
3.3.3.3	Hur tolkas ett avtal med en integrationsklausul?	25
3.4	Intolkning	26
3.4.1	Intolkning enligt tolkningsläran	26
3.4.2	Integrationsklausulen och intolkning	27
3.4.3	Analys	29
3.5	Utfyllning	29
3.5.1	Utfyllning enligt tolkningsläran	29
3.5.2	Integrationsklausulen och utfyllning	30
3.5.3	Analys	33
3.6	Standardavtal	34
3.6.1	Tolkning av standardavtal	34
3.6.2	Integrationsklausulen och standardavtal	35
3.6.3	Analys	36
3.7	Inkorporering av villkor	37
3.7.1	Allmänt om inkorporering av villkor	37
3.7.2	Inkorporering av integrationsklausulen	39
3.7.3	Analys	39
4	PROCESSRÄTTSLIGT PERSPEKTIV	41
4.1	Inledning	41
4.2	Begrepp	42
4.3	Den fria bevisprövningen	43
4.3.1	Fri bevisföring	43
4.3.2	Fri bevisvärdering	44
4.3.3	Analys integrationsklausulen och fri bevisprövning	45
4.4	Jura novit curia	46
4.4.1	Utgångspunkter	46
4.4.2	Analys integrationsklausulen och jura novit curia	47
4.5	Bevisbörda	48
4.5.1	Utgångspunkter	48
4.5.2	Analys integrationsklausulen och bevisbörda	49
4.6	Bevissäkring	49
4.6.1	Utgångspunkter	49
4.6.2	Analys integrationsklausulen och bevissäkring	50
4.7	Processavtal	51
4.7.1	Principen om processavtals ogiltighet	51
4.7.2	Civilrättsligt eller processrättsligt avtal	52
4.7.3	Giltigheten av processavtal	52
4.7.4	Integrationsklausulen och processavtal	53
4.7.4.1	Utgångspunkter	53

4.7.4.2	Klassificeringen av integrationsklausulen	54
4.7.4.3	Integrationsklausulen som processavtal?	55
4.7.5	Analys integrationsklausulen och processavtal	56
5	SAMMANFATTANDE ANALYS	60
	BILAGA A	62
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	63
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	67

Summary

The entire agreement clause originates in the Anglo-American law, but it is also to be found in Swedish commercial contracts, primarily in contracts on mergers and acquisitions. The entire agreement clause aims to constitute the entire agreement between the parties. Consequently the clause intends to exclude evidence on prior representations and undertakings not made explicit in the written document. The entire agreement clause expresses the principle of freedom of contract, which is a constitutive principle of Swedish law. A conflict may arise between the principle of freedom of contract on the one hand, and Swedish principles of interpretation and Swedish procedural law on the other hand. This thesis intends to discuss these principle conflicts.

According to Swedish principles of interpretation all relevant circumstances are to be considered in the interpretation of a disputed contract. Hence, the contract should not be interpreted only within the four corners of the contract. So the entire agreement clause stipulates principles of interpretation, that do not comply with Swedish principles of interpretation. The thesis discusses how the entire agreement clause, present in a commercial contract, may be interpreted under Swedish principles of interpretation. As the clause may not be interpreted according to rules stipulated by the clause itself, it has to be interpreted under Swedish principles of interpretation. The intention of the parties is likely to be decisive for the interpretation of the entire agreement clause. In case the intention of the parties was to give the clause full legal effect, then it ought to be the case that the court take this onto account. If the clause is considered to be a standard term, then it must be incorporated into the contract in order to form part of the contract.

After the entire agreement clause is decided to have full legal effect then the remaining contract must be interpreted. The wording is of great importance in establishing the content of the disputed contract. The importance of the wording is presumably to be strengthened by the entire agreement clause. It is also probable that the court would be cautious in taking regard to prior circumstances while interpreting the contract, but if such circumstances would be entirely neglected by the court, is debatable. It should not be the case that the entire agreement clause can prevent implication of terms to fill gaps in the contract.

Since the entire agreement clause intends to exclude evidence on prior representations and undertakings it may conflict with the principles of freedom of evidence, freedom to adduce evidence and the *jura novit curia*. It is argued that the entire agreement clause should not be rejected purely because of the principles of freedom of evidence and the *jura novit curia*. However the clause may be inadmissible because of the freedom to adduce evidence and the disputed principle of invalidity of procedural agreements.

The latter presupposes that procedural agreements are regarded invalid and that the entire agreement clause is considered to be a procedural agreement.

Sammanfattning

Integrationsklausuler härstammar ursprungligen från den angloamerikanska rätten, men återfinns även i svenska kommersiella avtal, främst i avtal om företagsöverlåtelser. Integrationsklausulen syftar till att avtalet ska utgöra en fullständig reglering av parternas mellanhavanden. Den avser därmed att utesluta bevis om utfästelser och åtaganden som föregått avtalslutet och som saknar grund i det skriftliga avtalet. Integrationsklausulen ger uttryck för parternas avtalsfrihet, en grundläggande princip inom svensk rätt. En principkollision kan uppstå mellan parternas avtalsfrihet å ena sidan och avtalsrättsliga och processrättsliga regler och principer å andra sidan. Denna uppsats avser att diskutera dessa principkollisioner.

Enligt den svenska tolkningsläran ska vid en tolkning av ett tvistigt avtal hänsyn tas till alla förekommande relevanta omständigheter. Tolknningen ska således inte bara ske inom avtalets fyra hörn. Integrationsklausulen föreskriver därmed en annan tolkning av avtalet än vad som följer av svensk avtalsrätt. I uppsatsen diskuteras hur integrationsklausulen kan komma att tolkas enligt den svenska tolkningsläran i de fall den förekommer i ett svenskt kommersiellt avtal. Kan klausulen inte tolkas enligt de regler den själv stipulerar, måste den tolkas enligt den svenska tolkningsläran. Den gemensamma partsavsikten kommer troligtvis att vara avgörande för tolkningen. Avsåg parterna att integrationsklausulen skulle tillämpas fullt ut, borde en domstol beakta detta. Anses klausulen utgöra ett allmänt villkor måste den inkorporeras i avtalet för att utgöra avtalsinnehåll.

Om integrationsklausulen efter en tolkning fastställs få den rättsverkan som dess lydelse ger uttryck för, uppstår frågan hur avtalet i övrigt bör tolkas. Avtalets lydelse har stor betydelse för att fastställa ett tvistigt avtals innehåll. Lydelsens betydelse kommer förmodligen genom integrationsklausulen att förstärkas. Det kan också tänkas att en domstol skulle vara mer försiktig att tillmäta avtalspreliminärer betydelse vid tolkningen, men om den helt skulle bortse från dessa kan diskuteras. Integrationsklausulen borde inte hindra en utfyllning av avtalet.

Då integrationsklausulen avser att utesluta bevis om omständigheter som föregått avtalslutet, kan den komma att strida mot principerna om fri bevisvärdering, fri bevisföring och jura novit curia. I uppsatsen diskuteras att integrationsklausulen inte borde kunna avvisas enbart på grund av den fria bevisvärderingen och jura novit curia. Däremot kan integrationsklausulen förhindras av den fria bevisföringen och den omtvistade principen om processavtals ogiltighet. Det sistnämnda förutsätter att processavtal anses vara ogiltiga och att integrationsklausulen ses som en processuell överenskommelse.

Förord

Jag vill rikta ett varmt tack till min handledare Eva Lindell-Frantz för mycket god vägledning och värdefulla kommentarer genom hela arbetet. Ett stort tack också till mina föräldrar och Peter för att ni har stöttat mig genom hela utbildningen. Ett särskilt tack till pappa för korrekturläsning och för att du alltid ställt upp som bollplank för mina funderingar rörande studierna.

Lund, maj 2013

Sara Stoltenberg-Hansen

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
AVLK	Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
DCFR	Draft Common Frame of Reference
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska Unionen
HD	Högsta Domstolen
JB	Jordabalk (1970:994)
JT	Juridisk Tidskrift
KöpL	Köplag (1990:931)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
PECL	Principles of European Contract Law
PICC	Principles of International Commercial Contracts
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
SvJT	Svensk Juristtidning
UNIDROIT	International Institute for the Unification of Private Law
UNIDROIT Principles	Principles of International Commercial Contracts, published by UNIDROIT
ÄB	Ärvidabalk (1958:637)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Integrationsklausulen har sin grund i det angloamerikanska rättssystemet. Den är där vanligt förekommande i kommersiella avtal och benämns merger clause¹ eller entire agreement clause.² Integrationsklausulen har i dessa länder främst blivit vanlig på grund av dess koppling till parol evidence rule. Parol evidence rule förhindrar en part från att åberopa bevis om omständigheter som saknar grund i det skriftliga avtalet. Parol evidence rule förhindrar således både muntliga och skriftliga bevis, såsom preliminära avtal och avtalsutkast.³ Huruvida den utgör en gällande princip i engelsk rätt är en omdiskuterad fråga. Principen har till exempel avfärdats av The Law Commission,⁴ närmast en motsvarighet till det svenska lagrådet. I den mån parol evidence rule erkänns som princip anses den endast vara tillämplig på skriftliga avtal,⁵ där den gemensamma partsavsikten är att det skriftliga avtalet ska utgöra parternas fullständiga reglering.⁶ Det faktum att parterna använt sig av en integrationsklausul, kan visa på en sådan gemensam partsavsikt.⁷ Huvudsyftet med att inkorporera en integrationsklausul i avtalet borde dock vara att parterna önskar öka kontrollen och förutsägbarheten över avtalet och dess verkningar.

De senaste åren har integrationsklausulen⁸ blivit allt vanligare även i svenska kommersiella avtal. Parterna önskar försäkra sig om att endast vad som följer av det skriftliga avtalet ska utgöra avtalsinnehåll. Därmed syftar integrationsklausulen till att utesluta omständigheter som kan åberopas för att visa på att parterna avtalat om andra villkor, än vad som följer av avtalets lydelse. Klausulen kan i svensk rätt komma att strida mot rättsliga regler och principer. Enligt den svenska tolkningsläran (med vilken jag menar i svensk rätt vedertagna principer för tolkning) tolkas ett avtal inte enbart med utgångspunkt i lydelsen, utan även andra omständigheter såsom avtalspreliminärer, dispositiv rätt, handelsbruk med mera kan beaktas. Vidare råder inom svensk rätt en regel om fri bevisföring för parterna och fri bevisvärdering för domstolen. Enligt principen jura novit curia känner domstolen rätten. Integrationsklausulen kan komma att strida mot dessa principer genom att den begränsar de bevis som får åberopas inför en domstol och förhindrar domstolen att beakta alla omständigheter som åberopats av parterna. Att parterna genom ett avtal reglerat vilka bevis som ska få förekomma i processen kan också utgöra en handlingsdirigering till

---

¹ Farnsworth (1982) s. 457 f.

² Poole (2010) s. 211 f.

³ Treitel (2004) s. 75.

⁴ Law Com. 154, 1986, Cmnd.9700.

⁵ Treitel (2004) s. 75.

⁶ Beale m.fl. (2012) s. 962.

⁷ Poole (2010) s. 212.

⁸ För exempel på integrationsklausuler, se Bilaga A.

domstolen. Parterna kan därmed ha slutit ett processavtal. I svensk rätt råder eventuellt en princip om att processavtal per se är ogiltiga.

Integrationsklausulen förorsakar således en principkollision mellan å ena sidan parternas dispositionsfrihet som följer av avtalsfriheten, en grundläggande princip inom svensk rätt, och å andra sidan avtalsrättsliga och processrättsliga regler och principer. Frågan är hur dessa principkollisioner kan komma att behandlas inom svensk rätt i de fall ett avtal innehåller en integrationsklausul.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka vilken rättsverkan integrationsklausulen kan komma att få i de fall den förekommer i ett svenskt kommersiellt avtal. Då integrationsklausulen både har en civilrättslig och en processrättslig sida, kommer båda dessa perspektiv att behandlas för att ge en mer samlad bild av klausulens rättsverkningar.

Uppsatsen kommer att utgå från följande frågeställningar:

- Hur kan en integrationsklausul som förekommer i ett kommersiellt avtal tolkas enligt den svenska tolkningsläran?
- Hur bör ett kommersiellt avtal som innehåller en integrationsklausul tolkas enligt den svenska tolkningsläran?
- Är en integrationsklausul förenlig med principerna om fri bevisprövning och *jura novit curia*?
- Är en integrationsklausul förenlig med principen om processavtals ogiltighet?

1.3 Metod och material

För att utreda gällande rätt ifråga om integrationsklausulens rättsverkningar används traditionell rättsdogmatisk metod⁹. Således studeras lag, förarbeten, praxis samt doktrin för att besvara frågeställningarna. Uppsatsen tar sin utgångspunkt i avtalsrättsliga och processrättsliga regler och principer som diskuteras i anslutning till integrationsklausulen och dess möjliga rättsverkningar. Då överrättspraxis om integrationsklausulen, mig veterligen, saknas presenteras en hovrättsdom samt en dom från AD för att exemplifiera och illustrera hur klausulen kan behandlas i svenska domstolar. Fallen visar också att frågan om integrationsklausulens rättsverkningar har praktisk relevans. Även tre skiljedomar diskuteras då dessa belyser problematiken kring integrationsklausulen och utfyllande rätt. Då skiljedomarna är sekretessbelagda, grundas presentationen av dessa på Lindskogs och Sjömans redogörelser.

---

⁹ Lehrberg (2010) s. 167 f.

Integrationsklausulen och problematiken kring avtalstolkning behandlas i den svenska litteraturen både i standardverk och i juridiska artiklar. Även i norsk rätt diskuteras integrationsklausulen, varför Høgbergs *Kontraktstolkning* ligger till grund för framställningen om integrationsklausulen och avtalstolkning. Då nordisk avtalsrätt till stor del kan sägas vara enhetlig,¹⁰ behandlas Høgbergs redogörelse på samma sätt som svensk doktrin. Den processrättsliga aspekten av integrationsklausulen behandlas inte i lika stor omfattning i litteraturen. Integrationsklausulen och principkollisioner med processrättsliga regler och principer diskuteras därför med utgångspunkt i lag, förarbeten, praxis samt doktrin. Doktrinen består av både standardverk, juridiska artiklar och även andra verk såsom Westbergs *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål* och Lindells *Partsautonomin gränser*. Integrationsklausulen analyseras sedan i anslutning till den processrättsliga framställningen.

Integrationsklausulen har, som inledningsvis påpekats, sin grund i den angloamerikanska rätten. Klausulen och dess rättsverkningar utgör därmed ett gränsöverskridande problem, varför dess behandling i PICC, PECL och DCFR presenteras. Rättskällevärdet av dessa principalsamlingar är lågt, såvida inte parterna uttryckligen avtalat om att någon av principalsamlingarna ska reglera deras avtal. HD har dock i ett antal fall refererat till dessa principalsamlingars reglering av frågor som saknar motsvarande behandling i AvtL.¹¹

Att redogöra för de olika avtalstolkningsmetoderna på ett systematiskt och riktigt sätt kan vara svårt.¹² Jag väljer en systematik där jag delar in tolkningsmetoderna i sedvanlig tolkning, intolkning samt utfyllning. Denna systematik är delvis hämtad från Hedwall samt Ramberg och Ramberg. Jag försöker att välja en tydlig framställning som är anpassad för tolkning av kommersiella avtal som innehåller en integrationsklausul.

Uppsatsen syftar till att diskutera integrationsklausulens rättsverkningar ur en principiell aspekt. Någon tydlig distinktion mellan tvister inför en domstol eller skiljenämnd, förutsatt att svensk rätt är tillämplig, görs därför inte. Enligt Lindskog ska den materiella bedömningen av tvistefrågor vara densamma oavsett om den sker i allmän domstol eller i skiljeförfarande.¹³ Framställningen om integrationsklausulen och avtalstolkning kan således även appliceras på tvister som avgörs av en skiljenämnd. Likaså är framställningen om den fria bevisprövningen relevant för skiljetvister. Vissa regler i RB ska tillämpas i skiljeförfaranden i de fall de ger uttryck för allmänna processrättsliga principer.¹⁴ Så är fallet med principer för bevisvärdering.¹⁵ En part i en skiljetvist har på samma sätt som i en

---

¹⁰ Modéer (1997) s. 225, Sandgren (2007) s. 51 f.

¹¹ Se t.ex. för PICC och PECL NJA 2006 s. 638 och NJA 2008 s. 733. För DCFR se NJA 2009 s. 672 och NJA 2011 s. 600.

¹² Ramberg & Ramberg (2010) s. 147.

¹³ Lindskog (2012) s. 44.

¹⁴ Lindskog (2012) s. 66. Frågan om reglerna i RB kan tillämpas på skiljeförfarande är dock omdiskuterad, se Lindskog (2012) s. 66 med refererad litteratur.

¹⁵ Lindskog (2012) s. 683 f. och Heuman (1999) s. 485.

rättegång, rätt att föra fram den bevisning han eller hon anser relevant för att styrka sina påståenden. Det är upp till parten själv att åberopa den bevisningen.¹⁶ Således är även diskussionen om den fria bevisföringen relevant för skiljeförfaranden. Även principen *jura novit curia* är tillämplig i skiljeförfaranden.¹⁷ Om parter inför ett skiljeförfarande slutit ett avtal om en begränsning att åberopa bevisning, borde skiljedomstolen, enligt Lindskog, följa detta avtal.¹⁸ Frågan om integrationsklausulen kan strida mot principen om processavtals ogiltighet kan därmed besvaras annorlunda i ett skiljeförfarande än i en rättegång.

Det som i uppsatsen sägs om domstolar gäller även skiljeförfaranden, i vilka svensk rätt är tillämplig, där inte annat uttryckligen anges.¹⁹

1.4 Avgränsningar

Klausuler som anger att avtalet uttömmande reglerar parternas rättsförhållande och klausuler som reglerar att ändringar i avtalet måste ske i skriftlig form, kallas ibland båda för integrationsklausuler.²⁰ Det rör sig dock om två olika typer av klausuler. Där denna gränsdragning uppmärksammas, verkar samstämmighet råda om att integrationsklausuler endast stipulerar att avtalet ska utgöra en fullständig och uttömmande reglering.²¹ Klausuler som föreskriver att ändringar måste ske i skriftlig form utgör en annan, om än till integrationsklausulen närliggande, typ av klausul.²² Denna uppsats avser att endast behandla integrationsklausuler i betydelsen att avtalet ska utgöra en fullständig och uttömmande reglering.²³ Klausuler om avtalad skriftform kommer sålunda inte att beröras.

Integrationsklausuler har vuxit fram inom affärlivet och borde i princip sakna betydelse i andra rättsliga sammanhang än rent kommersiella,²⁴ varför endast kommersiella avtal beaktas. Formalavtal kommer inte att behandlas. En eventuell tillämpning av 36 § AvtL diskuteras inte, då uppsatsen skulle bli alltför omfattande om detta problemområde inkluderades. Detta hindrar dock inte att 36 § AvtL nämns som en möjlig lösning för korrigerande av avtal. Kapitlet om avtalstolkning har inte till syfte att uttömmande redogöra för den svenska tolkningsläran, utan syftar istället till att redogöra för de metoder som anses relevanta för en tolkning av kommersiella avtal som innehåller en integrationsklausul. Integrationsklausulen utesluter till sin lydelse bevis om omständigheter som föregått avtalsslutet, men reglerar

---

¹⁶ Lindskog (2012) s. 671 och Heuman (1999) s. 439.

¹⁷ Lindskog (2012) s. 611 och 712 f. och Heuman (1999) s. 340 f.

¹⁸ Lindskog (2012) s. 687.

¹⁹ Se t.ex. avsnitt 4.7.4.3.

²⁰ Så t.ex. Ramberg & Ramberg (2010) s. 138.

²¹ Se t.ex. Adlercreutz (1996) s. 18, Edlund (2001) s. 173, Lehrberg (2009) s. 86, Sjöman (2002/03) s. 935 och Bernitz (2013) s. 76.

²² Edlund (2001) s. 173.

²³ Se Bilaga A för exempel på integrationsklausuler.

²⁴ Adlercreutz (1996) s. 24.

ingenting avseende efterkommande omständigheter. Intolkning av efterföljande fakta kommer därför inte att beaktas.

Uppsatsen kommer inte att beröra olika bevisteorier då problemformuleringen tar sin utgångspunkt i huruvida integrationsklausulen kan inskränka eller på något sätt påverka principen om fri bevisvärdering. Vidare berörs inte frågan om beviskrav då förekomsten av en integrationsklausul inte borde påverka vilket beviskrav som ställs på en part vid en eventuell tvist. Inte heller bevisbördans placering påverkas av förekomsten av en integrationsklausul. Bevisbördan kommer ändå att behandlas då den är relevant i de situationer en part åberopar en rättighet grundad på omständigheter utanför avtalet. Som framgår av avsnitt 4.5 kommer bevisbördan att placeras på den part som framför ett sådant påstående. För i doktrinen förekommande teorier om bevisbördans placering redogörs inte.

Enligt art. 6 EKMR har var och en rätt till en rättvis rättegång. En fråga är om integrationsklausulen skulle kunna inkräkta på denna rättighet och därmed strida mot EKMR. För att kunna besvara denna fråga krävs en omfattande redogörelse för art. 6 EKMR och en noggrann genomgång av Europadomstolens praxis. Dessvärre har det av utrymmesskäl inte varit möjligt att inkludera en diskussion avseende hur integrationsklausulen förhåller sig till EKMR i denna uppsats.

1.5 Några centrala begrepp

De begrepp som definieras nedan förekommer frekvent i uppsatsen och kräver därför en särskild kommentar.

Med uttrycket den svenska tolkningsläran avses de tolkningsregler och principer som finns att tillgå i svensk förmögenhetsrätt. Under begreppet sedvanlig tolkning inryms både partsinriktad tolkning och övriga objektiva tolkningsmetoder samt de rättsliga prioritetsreglerna; oklarhetsregeln och minimumregeln. Med intolkning avses de tolkningsoperationer i vilka avtalspreliminärer intolkas i avtalet.

I uppsatsen används begreppet allmänna villkor synonymt med begreppet standardvillkor.²⁵ Med allmänna villkor åsyftas villkor som inte blivit individuellt förhandlade och utgör standardiserade generella villkor, till exempel förekommande i standardavtal.

Vid diskussionen i kapitel tre om tolkning av integrationsklausulen, avses med uttrycket ”integrationsklausulen får full rättsverkan” att integrationsklausulen tillmäts den betydelsen att endast det skriftliga avtalet ska ligga till grund för en tolkning av parternas mellanhavanden och att omständigheter före avtalslutet inte tillmäts någon betydelse vid tolkningen av avtalet i övrigt.

---

²⁵ Jfr Hellner (1993) I s. 89.

I kapitel fyra används Ekelöfs begrepp fri bevisprövning för att illustrera principen i 35 kap. 1 § RB.²⁶ Med begreppet avses både parternas fria bevisföring och domstolens fria bevisvärdering. Vad som framförs om förfarandet i domstol i uppsatsen avser även skiljeförfarande där svensk rätt är tillämplig, om inte annat uttryckligen anges.

1.6 Disposition

Integrationsklausulen presenteras inledningsvis i kapitel två varpå en redogörelse för regleringen av integrationsklausulen i tre internationella principsamlingar; PICC, PECL och DCFR följer. I kapitel tre behandlas integrationsklausulen från ett avtalsrättsligt perspektiv där integrationsklausulen och den svenska tolkningsläran undersöks och diskuteras. De processrättsliga aspekterna på klausulen behandlas i kapitel fyra. Egna synpunkter och kommentarer är samlade i analysavsnitt som förekommer fortlöpande genom hela uppsatsen. Uppsatsen avslutas med en sammanfattande analys i kapitel 5 där integrationsklausulens avtalsrättsliga och processrättsliga rättsverkan diskuteras.

---

²⁶ Se Ekelöf (2009) s. 26.

2 Integrationsklausulen

2.1 Presentation av integrationsklausulen

Integrationsklausulen utgör en så kallad boilerplateklausul. Termen boilerplate härstammar från den angloamerikanska rätten.²⁷

Boilerplateklausuler återfinns ofta i slutet av avtal och består av standardiserade klausuler som är oavhängiga avtalstypen.²⁸

Integrationsklausulen är en av de vanligaste boilerplateklausulerna och benämns i amerikansk och engelsk rätt som merger clause²⁹ eller entire agreement clause³⁰.

En integrationsklausul kan ha följande utformning:

*“Detta avtal utgör parternas fullständiga reglering av de frågor som avtalet berör. Alla muntliga eller skriftliga åtaganden och utfästelser som föregått avtalet ersätts av detta avtal med bilagor.”*³¹

Integrationsklausulen har till syfte att garantera att endast det skriftliga avtalet ska beaktas vid en eventuell tvist. Inga föregående omständigheter och andra avtal i muntlig eller skriftlig form ska påverka den rättsliga bedömningen av avtalet. I svenska sammanhang förekommer klausulen ofta i kommersiella avtal, främst i internationella sådana, men den återfinns även i svenska köpeavtal, agentavtal, entreprenadavtal och framförallt i avtal om företagsöverlåtelser. Klausulen har följaktligen till syfte att förhindra att en domstol tar hänsyn till alla förekommande omständigheter vid bedömningen av ett avtal. Parterna avser att reglera vilka bevis som får åberopas i tvisten.³²

Den rättsliga betydelsen av integrationsklausulen varierar mellan olika länder. I engelsk och amerikansk rätt har integrationsklausulen en kompletterande funktion till parol evidence rule. I svensk rätt uppstår en kollision mellan den grundläggande principen om parternas avtalsfrihet och den lagstadgade fria bevisprövningen och principen om jura novit curia. En integrationsklausul kan även ses som en processuell handlingsdirigering till domstolen. Parterna uppmanar domstolen att endast beakta det skriftliga avtalet. Parterna kan därigenom ha slutit en processuell överenskommelse. Vidare strider integrationsklausulen mot de tolkningsprinciper som följer av den svenska tolkningsläran.³³ Integrationsklausulen har således både en civilrättslig och en processrättslig sida.

---

²⁷ Gorton (2009) s. 7 f.

²⁸ Edlund (2001) s. 172.

²⁹ Farnsworth (1982) s. 457 f.

³⁰ Poole (2010) s. 211 f.

³¹ Edlund (2001) s. 173.

³² Gorton (2009) s. 7-11.

³³ Gorton (2009) s. 10 f.

En integrationsklausul kan ha en generell eller en specifik utformning. Generella integrationsklausuler utesluter alla andra omständigheter eller tolkningsdata än just det skriftliga avtalet. Avtalet ska enligt klausulens lydelse reglera hela avtalsförhållandet. Specifika integrationsklausuler är specifika i den meningen att endast vissa angivna omständigheter eller tolkningsdata utesluts.³⁴

2.2 Integrationsklausulen i internationella principsamlingar

2.2.1 Inledning

Sverige saknar ett allmänt hållet avtalsrättsligt regelverk. Luckor i AvtL måste fyllas ut med allmänna avtalsrättsliga principer. PICC och PECL ger uttryck för grundläggande avtalsrättsliga principer, gemensamma för västerländska rättssystem. PICC och PECL behandlar många frågor där AvtL saknar reglering, så är till exempel fallet med integrationsklausuler.³⁵ Även DCFR utgör en samling med principer, definitioner och modellregler för en europeisk civilrätt.³⁶ HD har i ett flertal fall hänvisat till både PICC, PECL och DCFR.³⁷ Ramberg och Ramberg menar att PICC och PECL idag utgör en rättskälla i svensk rätt.³⁸ Nedan följer en redogörelse för hur just integrationsklausulen behandlas i dessa principsamlingar.³⁹

2.2.2 PICC

PICC har utarbetats av en arbetsgrupp bestående av representanter från världens stora rättssystem. Ledande experter inom avtalsrätt och internationell handelsrätt har utarbetat internationella principer, som är gemensamma för västerländska rättssystem och lämpade för internationella rättsförhållanden.⁴⁰ Principerna är avsedda för internationella kommersiella avtal. Parter kan avtala om att PICC ska reglera deras avtal. Principerna kan också användas om parterna endast avtalat att internationella principer eller *lex mercatoria* ska tillämpas på avtalet. Vidare kan PICC bidra till att tolka och komplettera nationell rätt samt tjäna som en modell för nationella och internationella lagstiftare.⁴¹

Enligt art. 2.1.17 PICC är en integrationsklausul ett avtalsvillkor som stipulerar att det skriftliga avtalet utgör den fullständiga regleringen mellan

---

³⁴ Høgberg (2006) s. 155.

³⁵ Ramberg & Ramberg (2010) s. 26.

³⁶ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (2010) s. 1.

³⁷ PICC och PECL se bl.a. NJA 2006 s. 638 och NJA 2008 s. 733. DCFR se NJA 2009 s. 672 och NJA 2011 s. 600.

³⁸ Ramberg & Ramberg (2010) s. 28.

³⁹ Tolkningsprinciper enligt PICC, PECL och DCFR presenteras löpande i kapitel 3.

⁴⁰ UNIDROIT Principles (2010) s. xxii.

⁴¹ UNIDROIT Principles (2010) s. 3-6.

parterna. Klausulen innebär att avtalets innehåll inte kan bestridas eller kompletteras av bevis som styrker att tidigare avtal eller överenskommelser förelegat. Sådana avtal och överenskommelser kan dock få betydelse vid tolkningen av avtalets lydelse.

Adlercreutz menar att regleringen i PICC får anses ge ett auktoritativt uttryck för en allmän betydelse av integrationsklausulen.⁴²

2.2.3 PECL

PECL har utarbetats av The Commission on European Contract Law, en sammanslutning av jurister från EU:s alla medlemsstater. Ett av syftena med PECL är att utgöra en grund för en eventuell framtida kodifiering av en europeisk civilrätt. Principerna kan med fördel användas av parter som agerar på den europeiska marknaden. Parterna kan explicit avtala om att PECL ska vara tillämplig dem emellan. Domstolar kan också beakta PECL om nationell rätt saknar reglering i vissa frågor.⁴³

PECL art. 2:105 särskiljer integrationsklausuler som är individuellt förhandlade från avtalsvillkor som utgörs av standardklausuler. Individuellt förhandlade integrationsklausuler medför att tidigare förklaringar, utfästelser eller avtal förlorar sin rättsverkan såvida de inte uttryckligen återfinns i det skriftliga avtalet. Individuellt förhandlade integrationsklausuler kan även förhindra att sådana omständigheter läggs till grund för tolkningen av avtalet.

Integrationsklausuler som inte är individuellt förhandlade, utgör däremot en presumtion för att parternas avsikt varit att tidigare förklaringar, utfästelser eller avtal inte ska utgöra en del av parternas avtal. Att integrationsklausulen i dessa fall endast får en presumtionsverkan gäller undantagslöst. Tidigare överenskommelser kan dock läggas till grund för tolkningen av parternas gemensamma avsikt. En part kan förhindras att åberopa integrationsklausulen om han eller hon, genom sitt handlande eller genom en utfästelse, låtit motparten förlita sig på den förstnämnda partens agerande.⁴⁴

2.2.4 DCFR

DCFR består av principer, definitioner och modellregler. De har utarbetats på uppdrag av EU-kommissionen och utgör en möjlig modell för en framtida politisk Common Frame of Reference.⁴⁵ DCFR är ingen bindande rätt, utan syftar huvudsakligen till att vara en valfri rättskälla som kan beaktas vid utformningen av rättsliga instrument och avtalstexter och användas av domare, skiljemän och andra praktiker.⁴⁶

---

⁴² Adlercreutz (1996) s. 23.

⁴³ Principles of European Contract Law (2000) s. xxi-xxiv.

⁴⁴ Principles of European Contract Law (2000) s. 152.

⁴⁵ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (2010) s. 1-3.

⁴⁶ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (2010) s. 85.

Art. II.-4:104 DCFR är närmast identisk med motsvarande reglering i PECL. Integrationsklausulen är, enligt kommentaren till DCFR, särskilt användbar när parterna genomfört förhandlingar innan de nedtecknat avtalet skriftligt. Parterna kan ha gjort uttalanden eller utfästelser grundade på förutsättningar som förelåg vid avtalsförhandlingarna, men som senare blivit inaktuella. Det förekommer att parterna inte uppmärksammar innebörden av integrationsklausulen. Om integrationsklausuler alltid skulle hindra en part från att åberopa tidigare utfästelser, skulle det, enligt kommentaren, kunna leda till oskäliga resultat.⁴⁷

---

⁴⁷ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (2010) s. 284.

3 Avtalsrättsligt perspektiv

3.1 Inledning

Detta kapitel behandlar den civilrättsliga sidan av integrationsklausulen. Kapitlet redogör för en diskussion om hur integrationsklausulen i sig, och hur ett avtal som innehåller en integrationsklausul, kan komma att tolkas enligt den svenska tolkningsläran. Kapitlet inleds med några kommentarer om avtalstolkning, varpå en redogörelse för de tolkningsmetoder som är relevanta vid en analys av integrationsklausulen följer. Således behandlas sedvanlig tolkning, intolkning och utfyllning samt tolkning av standardavtal och problematiken kring inkorporering av allmänna villkor. Varje delavsnitt inleds med en redogörelse för problemet enligt den svenska tolkningsläran, varpå en redogörelse för problemets koppling till integrationsklausulen följer. Delavsnitten avslutas med en analys. En sammanfattande analys av integrationsklausulens rättsverkan presenteras i kapitel 5.

3.2 Särskilt om avtalstolkning

Vid tolkningen av ett avtal särskiljs sedvanlig tolkning från utfyllning. Sedvanlig tolkning syftar till att fastställa vilken rättsverkan det tvistiga avtalet har i det enskilda fallet. Detta görs genom en tolkning av avtalet med utgångspunkt i relevanta tolkningsdata. Sedvanlig tolkning ger inte alltid en lösning på tolkningstvisten, särskilt vid oklara eller ofullständiga avtal, varför tolkningen kan behöva kompletteras med dispositiv rätt, praxis eller sedvänja. Denna verksamhet kallas utfyllning.⁴⁸ Ibland kan en tolkning av lydelsen behöva kompletteras med omständigheter som föregått avtalsslutet. Detta är tolkning i en vidare bemärkelse och utgör en slags blandning mellan sedvanlig tolkning och utfyllning, nedan benämnd intolkning.⁴⁹

Svensk rätt saknar regler om avtalstolkning, även om vissa bestämmelser så som 6 § 2 st. AvtL och 32 § AvtL kan tillmätas medelbar betydelse.⁵⁰ För konsumentförhållanden finns en tolkningsregel lagfäst i 10 § AVLK, enligt vilken oklara avtal som ej varit föremål för individuell förhandling ska tolkas till konsumentens fördel. Viss ledning kan vid tolkning hämtas från förarbetena till AvtL. Vid utfyllning och norminriktad tolkning beaktas dispositiv rätt inom olika civilrättsliga områden. Störst vägledning för att förstå den svenska tolkningsläran finns att hitta i praxis där avtalsrättsliga frågor behandlats. Inom doktrinen utvecklas, beskrivs och systematiseras de olika tolkningsmetoderna. Uttalanden i doktrinen kan därmed vara betydelsefulla för att tolka och systematisera praxis.⁵¹

---

⁴⁸ Vahlén (1960) s. 193. Se även Lehrberg (2009) s.16 och Hedwall (2004) s. 66.

⁴⁹ Hedwall (2004) s. 66.

⁵⁰ Lehrberg (2009) s. 34.

⁵¹ Lehrberg (2009) s. 34 f.

Utgångspunkten i den svenska tolkningsläran är den gemensamma partsavsikten. Kan denna fastställas får den avgörande betydelse för tolkningen av avtalet. Om en gemensam partsavsikt saknas eller om en sådan inte bevisats, tas utgångspunkt i avtalets objektiva lydelse. En språklig tolkning av lydelsen utgör ofta första steget vid en tolkning av en oklar lydelse. Om inte tillräcklig vägledning ges i avtalet, kan andra omständigheter beaktas såsom språkets kontext, avtalets kontext, dispositiv rätt, avtalets systematiska uppbyggnad och avtalets syfte. Omständigheter som föregått avtalet och omständigheter som visar hur avtalet tillämpats efter avtalsslutet, kan i undantagsfall beaktas och intolkas. Kan varken en gemensam partsavsikt eller den språkliga lydelsen fastställas och inte heller omständigheterna i övrigt ger klar vägledning om vilken tolkningsmetod som ska tillämpas, kan rättsliga prioritetsregler såsom oklarhetsregeln och minimumregeln vara till hjälp.⁵² Endast om avtalet saknar reglering i en viss fråga vidgas tolkningsoperationen till att komplettera avtalet genom utfyllning.⁵³

3.3 Sedvanlig tolkning

3.3.1 Sedvanlig tolkning enligt tolkningsläran

3.3.1.1 Utgångspunkter

Den sedvanliga tolkningen syftar till att fastställa avtalets lydelse utifrån relevanta tolkningsdata. Dessa tolkningsdata vägs samman och beaktas med utgångspunkt i tillämpliga tolkningsregler.⁵⁴ En intersubjektiv ram anger gränserna för vilka tolkningsdata som får beaktas. Kravet är att tolkningsdata måste ha varit synbara för motparten vid avtalstillfället. Detta utgör den intersubjektiva ramen och tolkningsförfarandet är således partsorienterat. Omständigheter utanför den intersubjektiva ramen kan få indirekt relevans, genom att exempelvis avtalspreliminärer eller dispositiv rätt påverkar tolkningen. Den intersubjektiva ramen ger uttryck för en av avtalets grundläggande funktioner, nämligen principen om partsautonomin och principen om avtalets bindande verkan.⁵⁵

3.3.1.2 Den gemensamma partsavsikten

Som påtalats ovan tar den svenska tolkningsläran utgångspunkt i den gemensamma partsavsikten.⁵⁶ Om en gemensam partsavsikt kan fastställas, blir den avgörande för tolkningen.⁵⁷ Huruvida den går att fastställa blir en bevisfråga.⁵⁸ Saknas en gemensam partsavsikt och ingen av parterna kan

---

⁵² Lehrberg (2009) s. 26-29.

⁵³ Lehrberg (2009) s. 33.

⁵⁴ Vahlén (1960) s. 194.

⁵⁵ Adlercreutz (2010) s. 55.

⁵⁶ Hedwall (2004) s. 67. Se även NJA 1990 s. 24.

⁵⁷ Lehrberg (2009) s. 43 och Adlercreutz (2010) s. 58. Se även NJA 2005 s. 309.

⁵⁸ Adlercreutz (2010) s. 58. Se även NJA 1984 s. 482.

anklagas för att ha varit dolös eller culpös⁵⁹ rörande den andre partens uppfattning om avtalsinnehållet, är parterna bundna av sina samstämmiga viljeförklaringar så som de framgår av avtalets lydelse.⁶⁰ Hänsyn kan dock inte bara tas till parternas gemensamma avsikt. Avtalet måste alltid ses som en helhet och tolkningen bör därför ske mot bakgrund av en helhetssyn på avtalet.⁶¹

3.3.1.3 Lydelsens betydelse

Tolkningen av ett avtal utgår vanligtvis från avtalets lydelse. Lydelsen anses reflektera partsavsikten och det krävs starka bevis för att visa på en gemensam partsavsikt som avviker från lydelsen.⁶² Vid en språklig analys av ett avtal bör semantiken beaktas isolerat från övriga omständigheter, t.ex. kontexten, ändamålet och syftet.⁶³ Man ska således fastställa lydelsens objektiva betydelse såsom den framträder för en utomstående betraktare, ett så kallat fly on the wall test. Man bortser helt från parternas subjektiva uppfattningar.⁶⁴ Den objektiva lydelsen utgör inte endast ett bevisfaktum för en gemensam partsavsikt utan fungerar även, enligt Adlercreutz, närmast som en presumtion för att den reflekterar det parterna avsåg att komma överens om. Ett skriftligt avtal ger stor genomsnittssannolikhet för att lydelsen utgör den gemensamma partsavsikten, eftersom parterna bemödat sig att uttrycka det i skriftlig form.⁶⁵ Ett skriftligt avtal har vidare en mycket stark bevisverkan. Det krävs således övertygande bevisning för att visa på en från lydelsen avvikande gemensam partsavsikt.⁶⁶ Lydelsen kan också innebära en funktion av upplysning för parten om vad denne har att rätta sig efter i avtalet. Detta utgör ett incitament för parter att utforma skriftliga avtal väl.⁶⁷

Enligt Adlercreutz uppfattning, verkar inställningen i svensk praxis vara att om ett skriftligt avtal finns, tas utgångspunkt i avtalet och dess lydelse beaktas i stor utsträckning. Detta även om lydelsen inte kan anses vara täckt av någon partsavsikt.⁶⁸ Kan däremot en gemensam partsavsikt bevisas, anses den ha högre dignitet än avtalets lydelse.⁶⁹ Det är inte alltid lätt att fastställa den objektiva lydelsen om den är oklar eller innehåller motstridiga uppgifter. Två prioritetsregler kan uppställas som hjälp härför. Dels gäller att individuella villkor har företräde framför standardvillkor. Vidare gäller att preciserade villkor ges företräde framför vagt utformade villkor. Ett mer

---

⁵⁹ Huruvida culpamodellen ska erkännas i svensk rätt råder olika uppfattningar i doktrin, se bl.a. Lehrberg (2009) s. 58 ff.

⁶⁰ Lehrberg (2009) s. 63.

⁶¹ NJA 1992 s. 403.

⁶² Ramberg & Ramberg (2010) s. 148 f.

⁶³ Lehrberg (2009) s. 90 f.

⁶⁴ Ramberg & Ramberg (2010) s. 150.

⁶⁵ Adlercreutz (2010) s. 59 f.

⁶⁶ Lehrberg (2009) s. 38 och Adlercreutz (2010) s. 59.

⁶⁷ Adlercreutz (2010) s. 60.

⁶⁸ Adlercreutz (2010) s. 41. Se t.ex. NJA 1959 s. 590 och NJA 1974 s. 660. Notera att intresset för tredje man kan ha haft betydelse för utgången i målen.

⁶⁹ Lehrberg (2009) s. 27. Se t.ex. NJA 1958 s. 478.

preciserat villkor om ansvar kan således ges företräde framför en vagt utformad friskrivningsklausul.⁷⁰

3.3.1.4 Andra tolkningsmetoder

Att endast tillämpa en språkinriktad tolkning på ett avtals oklara lydelse ger sällan hela lösningen på tolkningstvisten. Andra hänsyn måste tas i beaktande, såsom den aktuella situationen och den tvistiga klausulens sammanhang.⁷¹ Till exempel bör ett avtal inte bara bedömas utifrån dess objektiva lydelse, utan även lydelsens kontext bör beaktas.⁷² Detta kallas ofta systeminriktad tolkning där man ser till avtalets systematiska uppbyggnad och tolkar en klausul utifrån dess sammanhang och avtalets bakomliggande syfte.⁷³ Dels kan man genom en systeminriktad tolkning tolka en tvistig klausul med hänsyn till de övriga bestämmelserna i avtalet och välja den tolkning som lämpar sig bäst utifrån innehållet och syftet med avtalets övriga villkor.⁷⁴ Dels kan man genom en systeminriktad tolkning ta hänsyn till den tvistiga klausulens placering i avtalet och därmed beakta avtalets systematik.⁷⁵ En systeminriktad tolkning är främst lämpad för systematiskt uppbyggda avtal, såsom många standardavtal.⁷⁶

Även ändamålet med avtalet kan tillmätas betydelse vid avtalstolkningen genom att en ändamålsinriktad analys görs. En oklar lydelse i ett avtal kan tolkas utifrån vad som anses vara syftet eller ändamålet med avtalet eller en viss bestämmelse däri.⁷⁷ Att en part i en tvist vid domstol anger vad han eller hon anser vara ändamålet för avtalet, är en förutsättning för att domstolen ska ta detta i beaktande vid avtalstolkningen, eftersom domstolen enligt 17 kap. 3 § RB bara får grunda sin bedömning på det som åberopats av parterna.⁷⁸ En skälighetsinriktad metod där tolkningen tar hänsyn till vad som anses rimligt utifrån partskonstellationen och andra omständigheter tillämpas främst på avtal mellan konsumenter och näringsidkare. Den skälighetsinriktade metoden beaktas i kommersiella avtal endast om mycket speciella omständigheter föreligger.⁷⁹

Är lydelsen oklar kan avtalstolkaren beakta dispositiv rätt för att hämta vägledning i bestämmandet av den gemensamma partsavsikten.⁸⁰ Parterna behöver inte åberopa den dispositiva rätten för att den ska kunna utgöra tolkningsdata eftersom domstolen enligt principen *jura novit curia* känner rätten.⁸¹ Norminriktad tolkning bör särskiljas från utfyllning, där avtalet

---

⁷⁰ Adlercreutz (2010) s. 61 f. Se t.ex. NJA 1971 s. 36.

⁷¹ Hedwall (2004) s. 70.

⁷² Lehrberg (2009) s. 99.

⁷³ Ramberg & Ramberg (2010) s. 160.

⁷⁴ Lehrberg (2009) s. 99. Se t.ex. NJA 2007 s. 35.

⁷⁵ Lehrberg (2009) s. 99. Se t.ex. NJA 1992 s. 403.

⁷⁶ Ramberg & Ramberg (2010) s. 160.

⁷⁷ Ramberg & Ramberg (2010) s. 156. Se t.ex. NJA 1998 s. 364. Se även art. 4.3(d) och art. 4.8(b) PICC, art. 5:102(c) PECL och II.-8:102(e) DCFR .

⁷⁸ Ramberg & Ramberg (2010) s. 158.

⁷⁹ Hedwall (2004) s. 72.

⁸⁰ Hedwall (2004) s. 71. Se t.ex. NJA 1975 s. 545 och NJA 1983 s. 808.

⁸¹ Lehrberg (2009) s. 218.

över huvud taget saknar reglering om en viss nödvändig fråga och exempelvis dispositiv rätt används för att fylla ut avtalet.⁸²

Även branschbruk mellan parter kan beaktas vid en oklar lydelse. Det krävs dock att båda parter är införstådda i branschbruket.⁸³ I NJA 1921 s. 511 tillämpade HD en branschriktad tolkning genom att fastslå den objektiva lydelsen av begreppet ”torrmjök” genom att tolka begreppet så som det tog sig uttryck i den allmänna handeln.

3.3.1.5 Oklarhetsregeln och minimumregeln

När en gemensam partsavsikt inte kan fastställas och den sedvanliga tolkningens objektiva tolkningsmetoder inte ger vägledning, kan rättsliga prioritetsregler tillämpas.⁸⁴ I svensk rätt utgör främst oklarhetsregeln och minimumregeln tillämpliga rättsliga prioritetsregler.⁸⁵

Enligt oklarhetsregeln ska den part som utformat avtalet och därigenom haft störst skuld till den oklara utformningen, eller den part som haft bäst möjlighet att undvika oklarheten, bära risken. Det oklara avtalet tolkas därmed till den partens nackdel.⁸⁶ Oklarhetsregeln kan ha en preventiv funktion eftersom den ger parter incitament att utforma avtalsvillkor klart och tydligt.⁸⁷ Regeln är i princip bara tillämplig på skriftliga avtal och har störst betydelse vid standardavtal där den ena parten står för avtalets utformning.⁸⁸ I NJA 1988 s. 408 rörde tvisten tolkningen av uttrycket ”lämna kvar” i ett avtal om bilförsäkring. Efter att ha resonerat utifrån villkorets ändamål och partskonstellationen, försäkringstagaren var en konsument, anförde HD att det borde åligga försäkringsbolaget att i försäkringsvillkoren uttryckligen ange vad de åsyftat när de utformat det aktuella villkoret. HD lät inte oklarhetsregeln bli avgörande för tvisten utan använde regeln som ett förstärkande domskäl till den ändamålsinriktade tolkningen. I doktrinen råder olika meningar om det lämpliga i att använda oklarhetsregeln vid tolkningstvister. Adlercreutz menar att regeln genom flera HD-fall har fått en större betydelse från att tidigare endast ha utgjort en hjälpregel.⁸⁹ Ramberg och Ramberg är kritiska till oklarhetsregelns tillämpning och menar att domstolarna genom att använda regeln kan undgå att genomföra en grundlig tolkning i beaktande av alla relevanta tolkningsdata.⁹⁰

Minimumregeln innebär att den tolkning som genererar den minst betungande förpliktelsen för endera parten, ska avgöra utfallet av tolkningen. NJA 1981 s. 552 är enligt Adlercreutz det enda fallet där HD

---

⁸² Jfr Lehrberg (2009) s. 209.

⁸³ Ramberg & Ramberg (2010) s. 156.

⁸⁴ NJA 2001 s. 750.

⁸⁵ Lehrberg (2009) s. 169.

⁸⁶ Lehrberg (2009) s. 172. Jfr 10 § AVLK där oklarhetsregeln är lagfäst för konsumentavtal. Se även NJA 1951 s. 765 där HD lät oklarhetsregeln avgöra tvisten.

⁸⁷ Lehrberg (2009) s. 187.

⁸⁸ Adlercreutz (2010) s. 111.

⁸⁹ Adlercreutz (2010) s. 111.

⁹⁰ Ramberg & Ramberg (2010) s. 171.

låt it minimumregeln avgöra en tolkningstvist. Minimumregeln kan närmast ses som ett uttryck för den bevisbörderegeln som stipulerar att den part, som påstår en mer långtgående avtalsförpliktelse än vad som framgår av avtalets lydelse, har bevisbördan för sitt påstående.⁹¹

3.3.2 Integrationsklausulen och sedvanlig tolkning

3.3.2.1 Utgångspunkter

Relevanta frågor vid en tolkning av integrationsklausulen är, dels hur själva integrationsklausulen i sig ska tolkas, dels hur förekomsten av en integrationsklausul i ett kommersiellt avtal påverkar tolkningen av det övriga avtalet och eventuella tvistiga frågor däri.⁹² Det finns två situationer av en tolkning av ett avtal med integrationsklausuler, dels avtal där lydelsen är klar och dels avtal där lydelsen är oklar. En integrationsklausul medför inte en lösning på den oklara lydelsen i den bemärkelsen att den oklara lydelsen genom integrationsklausulen blir mindre oklar. Tolkning av tvistiga avtal kan sällan göras enbart på grundval av avtalets lydelse.⁹³

Det som ska beröras i detta avsnitt är en undersökning av tolkningen av en individuellt förhandlad integrationsklausul som förekommer i ett individuellt förhandlat avtal. Följderna och verkningarna, avseende avtalstolkning, i de fall integrationsklausulen utgör ett allmänt villkor eller förekommer i ett standardavtal behandlas nedan.⁹⁴

3.3.2.2 Sedvanlig tolkning av integrationsklausulen

Enligt Høgberg är ett vanligt argument bland dem, som menar att integrationsklausulen inte ska kunna utesluta tolkningsdata, att integrationsklausulen i sig först måste tolkas, innan det kan avgöras vilken verkan den får på tolkningen av avtalet i övrigt. Integrationsklausulen i sig måste tolkas enligt allmänna tolkningsregler, eftersom själva integrationsklausulen inte kan tolkas med hjälp av de regler den själv stipulerar. Innan det kan bedömas vilken verkan integrationsklausulen får på tolkningen av avtalet som helhet, måste således integrationsklausulens räckvidd bestämmas med hjälp av tolkningsläran. Høgberg menar att en sådan tolkning generellt borde resultera i en restriktiv syn på integrationsklausulen. Enligt Høgberg är det rimligt att en tolkning av integrationsklausulen sker innan det avgörs vilken verkan den får på avtalet i övrigt. Han är dock tveksam till att integrationsklausulen inte ska tillmätas någon rättsverkan, endast på den grunden att tolkningsläran måste tillämpas på tolkningen av själva klausulen.⁹⁵ Integrationsklausulen påverkar

---

⁹¹ Adlercreutz (2010) s. 114.

⁹² Høgberg (2006) s. 156.

⁹³ Høgberg (2006) s. 160.

⁹⁴ Se avsnitt 3.6 och 3.7.

⁹⁵ Høgberg (2006) s. 156.

tolkningen av det övriga avtalet på olika sätt, beroende på om den tvistiga klausulen har en klar eller en oklar lydelse.⁹⁶

Vid tolkningen av integrationsklausulen ska således tolkningsläran tillämpas. Enligt tolkningsläran ska, som ovan redogjorts för, den gemensamma partsavsikten vara utgångspunkten vid tolkningsoperationen. Således borde den gemensamma partsavsikten, om möjligt, beaktas vid tolkningen av integrationsklausulen.

Har parterna infört en integrationsklausul i ett kommersiellt avtal, ger detta, enligt Gorton, en implikation om att den gemensamma partsavsikten vid avtalslutet varit, att parternas rättsförhållande fullständigt skulle täckas av det skriftliga avtalet. Gorton menar att även om klausulen är en standardklausul, borde professionella parter vara medvetna om effekten av en sådan klausul. Parterna borde därför vara bundna av klausulen. Om en av parterna under avtalets genomförande hävdar att annat gäller än vad som framgår av avtalet, krävs det mycket starka bevis för att en domstol ska bortse från den avtalade integrationsklausulen.⁹⁷

Høgberg för ett liknande resonemang. När näringsidkare vid avtalsskrivningen tagit aktiv ställning i frågan om typiska risker för avtalsförhållandet, bör dessa ställningstaganden respekteras.⁹⁸ Integrationsklausulen uppkommer ofta i sammanhang som lämpar sig för en tolkning enligt avtalets ordalydelse,⁹⁹ nämligen i kommersiella avtal som rör stora ekonomiska värden. Parter i sådana avtal är professionella och erfarna och bör kunna tillvarata sina egna intressen och uttrycka dessa i en klar lydelse.¹⁰⁰ Att parterna använt sig av en integrationsklausul indikerar att avtalet är väl genomarbetat.¹⁰¹ Väl genomarbetade avtal med hög detaljnivå och komplicerad uppbyggnad, tyder på att parternas avsikt varit att omständigheter utanför avtalets lydelse inte ska beaktas vid tolkningen av avtalet.¹⁰² Ovan innebär dock inte att tolkningen alltid ska ske enligt ordalydelsen. Om exempelvis omständigheter från avtalsförhandlingarna pekar på att ena parten inte förstått innebörden av avtalet, kan en tolkning i strid mot ordalydelsen ske, om det visas att den andra parten varit i ond tro rörande motpartens villfarelse.¹⁰³

Eftersom integrationsklausulen främst förekommer i kommersiella avtal, menar Hellner att det saknas anledning att motarbeta klausulen. Vid en tolkning av integrationsklausulen kan 36 § AvtL eventuellt åtgärda missbruk av integrationsklausulen.¹⁰⁴

---

⁹⁶ Høgberg (2006) s. 154.

⁹⁷ Gorton (2008) s. 207 f.

⁹⁸ Høgberg (2006) s. 161.

⁹⁹ Høgberg (2006) s. 161.

¹⁰⁰ Høgberg (2006) s. 129.

¹⁰¹ Høgberg (2006) s. 161.

¹⁰² Høgberg (2006) s. 131.

¹⁰³ Høgberg (2006) s. 161.

¹⁰⁴ Hellner (1993) II s. 201 f.

Bernitz menar att integrationsklausulen ska anses giltig och tillmätas rättsverkan så länge den speglar den gemensamma partsvikten.¹⁰⁵ Lehrberg menar att om integrationsklausulen är utformad på så sätt att den anger andra tolkningsprinciper, än de som den svenska tolkningsläran föreskriver, kan dessa principer i princip tillämpas.¹⁰⁶

3.3.2.3 Sedvanlig tolkning av ett avtal med en integrationsklausul

Integrationsklausulen kan i ett avtal med en tvistig oklar lydelse medföra att integrationsklausulen uppfattas förmedla en lösning på tolkningen av avtalets oklara lydelse. Høgberg uttrycker det som att ”integrationsklausulen transformerer kontrakten fra ukklar till klar”.¹⁰⁷ Betydelsen av avtalets lydelse förstärks på detta sätt, vilket dock inte innebär att en tolkning med hänsyn tagen till andra omständigheter helt omöjliggörs.¹⁰⁸

Är en oklar lydelse i ett avtal svårtolkad på grund av dess semantik eller syntax, eller innehåller lydelsen en logisk motsägelse, ger integrationsklausulen inte någon lösning på tolkningen. Høgberg menar ändå att integrationsklausulen kan bidra till hur lydelsen i avtalet ska tolkas, till exempel genom att ta utgångspunkt i den riskfördelning mellan parterna som avtalet ger uttryck för.¹⁰⁹ Integrationsklausulen förstärker lydelsens betydelse,¹¹⁰ och avtalets syfte och ändamål kan därmed försöka utläsas från den skriftliga lydelsen.¹¹¹

Adlercreutz tror att en domstol skulle ta stor hänsyn till integrationsklausulen och därmed ge avtalets lydelse extra stor betydelse.¹¹² Även Ramberg och Ramberg menar att avtalstolkaren ska vara försiktig med att låta omständigheter före avtalsslutet utgöra tolkningsdata om avtalet innehåller en integrationsklausul.¹¹³ Enligt Edlund kan integrationsklausulen förhindra att en part åberopar skyldigheter eller rättigheter som saknar förankring i avtalstexten.¹¹⁴

Høgberg menar att det finns två typer av integrationsklausuler; generella och specifika. De klausuler Høgberg kallar specifika integrationsklausuler¹¹⁵ avtalar bort den bakomliggande rätten, såsom tolkningsläran.¹¹⁶ Generella integrationsklausuler stipulerar endast att avtalet uttömmande reglerar

---

¹⁰⁵ Bernitz (2013) s. 76.

¹⁰⁶ Lehrberg (2009) s. 86.

¹⁰⁷ Høgberg (2006) s. 162.

¹⁰⁸ Høgberg (2006) s. 162 f.

¹⁰⁹ Høgberg (2006) s. 163.

¹¹⁰ Høgberg (2006) s. 161.

¹¹¹ Høgberg (2006) s. 163.

¹¹² Adlercreutz (2010) s. 37.

¹¹³ Ramberg & Ramberg (2010) s. 167.

¹¹⁴ Edlund (2001) s. 173.

¹¹⁵ Se Høgberg (2006) s. 155.

¹¹⁶ Høgberg (2006) s. 163.

parternas rättsförhållande.¹¹⁷ Vid generella integrationsklausuler bör avtalstolkaren vara försiktig med att tillmäta stor betydelse till omständigheterna vid avtalsförhandlingarna. Detta innebär dock inte att tolkningsmedel utöver avtalets lydelse aldrig kan användas. De föregående förhandlingarna utgör bara en del av alla de tolkningsmedel som kan användas vid tolkningen av det tvistiga avtalet.¹¹⁸

3.3.3 Analys

3.3.3.1 Utgångspunkter

Vid en undersökning av kopplingen mellan integrationsklausulen och sedvanlig tolkning måste två frågor särskiljas. En fråga är hur integrationsklausulen i sig ska tolkas i beaktande av sedvanlig tolkning. En annan fråga är hur ett avtal som inrymmer en integrationsklausul ska tolkas i beaktande av sedvanlig tolkning. Om integrationsklausulen efter en tolkning fastställs ha en begränsad eller ingen rättsverkan alls, borde avtalet i övrigt kunna tolkas enligt tolkningsläran, sedvanlig tolkning inbegripen. Således uppstår ingen kollision mellan integrationsklausulen och principer för avtalstolkning. Om integrationsklausulen efter en tolkning däremot ges den innebörd som framgår av dess ordalydelse, nämligen att det skriftliga avtalet uttömmande reglerar alla frågor som avtalet berör, har integrationsklausulen åstadkommit en rättsverkan som innebär att den svenska tolkningsläran inte kan tillämpas fullt ut. Denna rättsverkan kommer nedan benämnas full rättsverkan.

3.3.3.2 Hur tolkas integrationsklausulen?

Jag delar Høgbergs uppfattning om att en tolkning av integrationsklausulen bör göras enligt den sedvanliga tolkningsläran. Några andra tolkningsregler finns ju inte att tillgå eftersom det inte går att ta hänsyn till de tolkningsregler som integrationsklausulen själv stipulerar.

Frågan för detta avsnitt blir således hur en sedvanlig tolkning av integrationsklausulen kan tänkas genomföras. Precis som Gorton och Høgberg är inne på, borde parterna genom sin erfarenhet både förstå innebörden av klausulen och ha uppmärksammat den. Detta följer av vigilansprincipen. Då det rör sig om ett avtal mellan två jämstarka parter anser jag således att integrationsklausulen borde tolkas så att den ges full rättsverkan. Detta genom en sedvanlig tolkning utifrån parternas gemensamma avsikt och utifrån integrationsklausulens objektiva lydelse. Genom en språklig tolkning av integrationsklausulen innebär den att endast avtalet ska ligga till grund för tolkningen, vilket automatiskt innebär att den svenska tolkningsläran inte kan tillämpas fullt ut.

Då en integrationsklausul förekommer i ett kommersiellt avtal där den ena parten är i en svagare position än motparten, kan integrationsklausulen inte ges full rättsverkan. Detta kan ske om integrationsklausulen inte anses

---

¹¹⁷ Høgberg (2006) s. 155.

¹¹⁸ Høgberg (2006) s. 163.

inkorporerad i avtalet, på grund av att den utgör en tyngande, överraskande eller oväntad klausul.¹¹⁹ Anses integrationsklausulen utgöra en tyngande eller med hänsyn till övriga omständigheter vara en oskäligen klausul, kan den komma att tolkas restriktivt eller jämkas. I kommersiella avtal borde det dock krävas särskilda omständigheter för att integrationsklausulen på de grunderna inte ska tillmätas full rättsverkan.

3.3.3.3 Hur tolkas ett avtal med en integrationsklausul?

Skulle integrationsklausulen efter en tolkning tillmätas full rättsverkan kan en tolkning av det övriga avtalet inte ske genom sedvanliga tolkningsregler och metoder. Angående sedvanlig tolkning, borde detta innebära att främst en tolkning av avtalets lydelse kommer att ske. Den gemensamma partsavsikten, som utgör utgångspunkten i tolkningsläran, kan således endast utredas med hänsyn tagen till det skriftliga avtalsmaterialet. En tolkning av den gemensamma partsavsikten borde därmed ofta sammanfalla med avtalets objektiva lydelse, som generellt utgör ett starkt bevisfaktum, eller rent av en presumtion, för avtalets innehåll. Genom en integrationsklausul kommer betydelsen av avtalets lydelse att förstärkas, eftersom några andra omständigheter än det tvistiga villkorets lydelse och övriga villkor i avtalet, inte får beaktas. Den systeminriktade tolkningen borde därmed få en framträdande roll. Det tvistiga villkorets placering i avtalet och övriga villkors innehåll och innebörd kommer därmed att vara till hjälp för att tolka det tvistiga villkoret. Detta ställer dock höga krav på att parterna utformar avtalet väl och att de ger avtalet en systematisk uppbyggnad.

Ändamålet med avtalet borde vara svårare att beakta då endast avtalstexten läggs till grund för tolkningen. Innehåller avtalet en ingress där syftet med avtalet presenteras, kan denna eventuellt läggas till grund för tolkningen. Ingressen måste dock, enligt min mening, anses utgöra avtalsinnehåll för att den ska få beaktas enligt integrationsklausulen.¹²⁰ En tillämpning av en norminriktad eller branschriktad tolkning där dispositiv rätt eller branschbruk beaktas, borde uteslutas i de fall integrationsklausulen ges full rättsverkan, eftersom en sådan tolkning förs utifrån omständigheter som ligger utanför det skriftliga avtalet. Integrationsklausulen kolliderar i detta fall med principen om *jura novit curia*, som innebär att domstolen känner rätten och kan beakta den bakomliggande rätten utan att någon av parterna åberopat denna.¹²¹

Integrationsklausulen borde inte kunna hindra att oklarhetsregeln tillämpas. Denna regel är särskilt lämpad för skriftliga avtal och eftersom endast det skriftliga avtalet får beaktas vid tolkningen blir oklarhetsregeln en enkel lösning på problemet med ett oklart villkor. Oklarhetsregelns ställning i svensk rätt är dock en tvistig fråga. Enligt min mening borde

---

¹¹⁹ Se avsnitt 3.7.

¹²⁰ Jfr Ramberg och Ramberg (2010) s. 158 f. Se även NJA 1993 s. 436 där HD uttalade att en ingress inte utgör ett avtalsvillkor i vanlig mening.

¹²¹ Se även avsnitt 4.4.

oklarhetsregeln åtminstone kunna tillämpas som ett förstärkande domskäl. Minimumregeln borde däremot sakna betydelse eftersom den närmast är att likna vid en bevisbörderegeln, med innebörden att den part som åberopar en tyngre förpliktelse än vad som framgår av det skriftliga avtalet, har bevisbördan för sitt påstående. Integrationsklausulen utesluter ju alla bevis utanför det skriftliga avtalet, varför minimumregeln inte borde bli aktuell i de fall integrationsklausulen tillmätts full rättsverkan.

Sammantaget skulle integrationsklausulen, även om den tillmättes full rättsverkan, troligtvis inte påverka tolkningen av avtalets lydelse. Visserligen skulle lydelsens betydelse vid en tolkning av ett avtal med en integrationsklausul förstärkas. Eftersom lydelsen redan enligt tolkningsläran har en framträdande roll, närmast en presumtionsverkan, borde dock integrationsklausulen endast i mindre utsträckning påverka en tolkning enligt de principer som följer av den sedvanliga tolkningen.

3.4 Intolkning

3.4.1 Intolkning enligt tolkningsläran

Även om en objektiv lydelse kan fastställas genom tolkning av själva avtalsinnehållet, kan hänsyn tas till omständigheter som förekommit före avtalslutet.¹²² Om avtalet saknar en reglering av vissa frågor eller om ett objektivt avtalsinnehåll inte kan fastställas med stöd i lydelsen, kan detta lösas genom intolkning. Intolkning innebär att omständigheter som inte framgår av lydelsen ändå tillåts utgöra avtalsinnehåll. Fakta som föregått avtalslutet, så kallade avtalspreliminärer kan intolkas i avtalet.¹²³ Dessa fakta kan utgöra avtalsinnehåll genom en direkt hänvisning eller utan en sådan hänvisning. Intolkning och utfyllning kan verka som närliggande tolkningsoperationer. Intolkning utgör dock en tolkningsprocedur i preciserande syfte och särskiljer sig därmed från utfyllning. Det som intolkas karakteriseras som underförstådda avtalsvillkor.¹²⁴

Vid tolkning av avtal är det en viktig fråga, om vad som kommit till uttryck under de förberedande avtalsförhandlingarna, ska tillmätas betydelse vid avtalstolkningen. Detta trots att de inte tagits med i det skriftliga slutliga avtalet. Att dessa avtalspreliminärer inte dokumenterats skriftligen talar för att de inte utgör definitivt avtalsinnehåll.¹²⁵ Den part som påstår att avtalspreliminärer utgör avtalsinnehåll har bevisbördan härför.¹²⁶ Vad som förekommit vid muntliga överläggningar mellan parterna innan köpehandlingen för ett fastighetsköp tecknades, satte i fallet NJA 1980 s. 398 ett villkor i den skriftliga köpehandlingen ur spel.¹²⁷

¹²² Så även art. 4.3(a) PICC, art. 5:102(b) PECL och art. II.-8:102(b) DCFR.

¹²³ Hedwall (2004) s. 79. Intolkning kan även ske av efterföljande fakta, vilket inte faller inom ramen för denna uppsats problemformulering, se avsnitt 1.4.

¹²⁴ Adlercreutz (2010) s. 70.

¹²⁵ Adlercreutz (2010) s. 73.

¹²⁶ Adlercreutz (2010) s. 33 och 73.

¹²⁷ Se även NJA 1939 s. 183, NJA 1964 s. 454, NJA 1992 s. 375 och NJA 1990 s. 24.

Partsbruk, handelsbruk och sedvänja kan ses som underförstådda avtalsvillkor och kan därmed intolkas i avtalet. Att tolka in handelsbruk och sedvänja i avtalet ska inte likställas med den verksamhet som sker vid utfyllning av avtalet. Vid utfyllning kompletteras avtalet och detta kan bara göras om inga tolkningsdata pekar i motsatt riktning. Vid intolkning av handelsbruk och sedvänja görs detta på grund av tolkningsdata som visar att bruket utgjort ett underförstått villkor mellan parterna.¹²⁸

3.4.2 Integrationsklausulen och intolkning

Bernitz menar att integrationsklausulen borde godtas som en giltig klausul så länge den reflekterar den gemensamma partsavsikten. Men integrationsklausulen bör inte medföra att tolkningen endast begränsas till ordalydelsen av avtalet och att ingen hänsyn kan tas till den gemensamma partsavsikten och andra tolkningsdata. Integrationsklausulen borde däremot kunna medföra att en part förbjuds att återopa exempelvis uppgifter som förekommit vid marknadsföringen av en vara eller andra särskilda utfästelser och sidovillkor, såvida dessa saknar underlag i det skriftliga avtalet.¹²⁹

Undantar integrationsklausulen uttryckligen betydelsen av avtalspreliminärer bör en domstol, enligt Ramberg och Ramberg, vara mycket försiktig med att ta hänsyn till avtalspreliminärerna vid tolkningen. En integrationsklausul kan dock inte förhindra en domstol från att vid ett oklart eller ofullständigt avtal ta hänsyn till avtalspreliminärer. Det kan i vissa fall vara oskäligt att inte beakta omständigheter före avtalets tillkomst, såsom en till motparten lämnad uppgift.¹³⁰ Även Edlund delar denna uppfattning. Integrationsklausulen kan dock förhindra att rättigheter och skyldigheter, som inte alls är förankrade i det skriftliga avtalet, införs. Klausulen försvårar åtminstone för en part som vill hävda en rättighet som saknar förankring i det skriftliga avtalet. Parten måste därmed bevisa att en överenskommelse träffats vid sidan av det skriftliga avtalet och att parterna avtalat att överenskommelsen ska gälla trots integrationsklausulen.¹³¹

Enligt Adlercreutz borde reglerna i PICC tillämpas i de fall en tolkning sker genom att kompletteringar till avtalet görs. För att integrationsklausulen ska få rättsverkan är en förutsättning att parterna inte infört integrationsklausulen utan att ha uppmärksammat den. Båda parter ska även ha möjligheter att förstå klausulens innebörd, vilket främst är fallet i kommersiella avtal mellan professionella parter.¹³²

Sjöman menar att det står klart att standardmässiga integrationsklausuler inte innebär, att ett avtal inte kan komma att tolkas med hänsyn tagen till

---

¹²⁸ Adlercreutz (2010) s. 73 f.

¹²⁹ Bernitz (2013) s. 76 f.

¹³⁰ Ramberg & Ramberg (2010) s. 167.

¹³¹ Edlund (2001) s. 173.

¹³² Adlercreutz (1996) s. 28 f.

avtalspreliminärer. Oavsett hur noggrant en integrationsklausul är utformad bör parter aldrig helt förlita sig på att tolkningen av avtalet kommer att hålla sig inom avtalets fyra hörn.¹³³

Hellner anför i en mer generell diskussion om uteslutande av omständigheter som föregått avtalsslutet, att han är kritisk till att endast avtalets lydelse ska beaktas vid en avtalstolkning. Många olika hänsyn ligger bakom tolkningen av ett avtal. Lagar uppvisar ofta svagheter och därför är en tolkning som bygger på annat, än själva lagens lydelse, nödvändig för att åstadkomma en rimlig lagtillämpning. Hellner frågar sig varför ett avtal, i större utsträckning än lagar, skulle vara lämpligare att tolka och tillämpa enligt dess ordalydelse.¹³⁴

AD bedömde i ett fall¹³⁵ från 2007 en integrationsklausuls rättsverkan i ett anställningsavtal. Arbetstagaren hade enligt arbetsgivaren misskött sig på en rad punkter. Bland annat anklagades arbetstagaren för att ha använt företagets betalkort för privata utgifter. Arbetstagaren hävdade att arbetsgivaren tidigare accepterat att liknande utgifter betalades med företagets betalkort för att sedan avräknas på lönen. Arbetsgivaren åberopade integrationsklausulen i anställningskontraktet och menade att klausulen ersatte tidigare villkor, regler och policier som gällt hos bolaget. AD konstaterade att integrationsklausuler blivit vanliga i kommersiella avtal och att de typiskt sett har till syfte att förhindra att avtalspreliminärer får betydelse för rättsförhållandet. Klausulen kan medföra risker för den som inte är juridiskt kunnig och som saknar erfarenhet av avtalsteknik. Parterna hade inte upprätthållit integrationsklausulen i och med att arbetstagaren fått anställningsförmåner utöver anställningsavtalet. Avsikten hade enligt AD uppenbarligen inte varit att genom integrationsklausulen utesluta tidigare anställningsförmåner som inte framgått av anställningskontraktet. Integrationsklausulen beaktades inte i tvisten.

Sjöman konstaterar i sin analys av AD:s dom att AD ansett att innebörden av integrationsklausulen skulle avgöras enligt sedvanliga tolkningsprinciper. I det aktuella fallet var lydelsen inte oklar. Frågan blev istället om det i ljuset av omständigheterna före avtalets tillkomst fanns anledning att inte tillämpa integrationsklausulen. AD ansåg att dessa omständigheter visade att parternas avsikt inte varit att tillämpa integrationsklausulen fullt ut. Sjöman menar att AD borde ha kunnat hänvisa till regleringarna i PICC och PECL. Domen överensstämmer med de internationella principalsamlingarna, enligt vilka integrationsklausuler inte hindrar att avtalspreliminärer tillmäts betydelse vid avtalstolkningen. AD tolkade avtalet utifrån parternas agerande efter det skriftliga avtalets tecknande. Sjöman menar att integrationsklausulen tillmättes betydelse men att den föranledde att hänsyn måste tas till om övriga omständigheter kunde göra att det inte varit den gemensamma partsavsikten att tillämpa den enligt lydelsen. Den part som vill hävda en rättighet som inte följer av ett skriftligt avtal som innehåller en

---

¹³³ Sjöman (2008) s. 577.

¹³⁴ Hellner (1993) II s. 205.

¹³⁵ AD 2007 nr 86.

integrationsklausul, måste dels visa att det utanför avtalet träffats en överenskommelse om att annat skulle gälla, dels att avsikten var att överenskommelsen skulle gälla trots integrationsklausulen. Integrationsklausulen kan således minska utrymmet för en part att åberopa överenskommelser utanför det skriftliga avtalet.¹³⁶

3.4.3 Analys

Eftersom det följer av både PICC, PECL och DCFR¹³⁷ att hänsyn får tas till avtalspreliminärer vid tolkningen av ett avtal, ligger det nära till hands att anta att en domstol, då det i svensk rätt saknas reglering, praxis och principer rörande integrationsklausuler, skulle beakta dessa internationella principssamlingar i sin bedömning och därigenom tillåta att avtalspreliminärer ligger till grund för tolkningen. Att den rådande meningen inom doktrinen verkar vara att avtalspreliminärer bör få beaktas, stärker detta antagande. Vidare kan det ifrågasättas hur en gemensam partsavsikt överhuvudtaget kan fastställas om hänsyn inte får tas till avtalspreliminärerna. Den gemensamma partsavsikten utgör ju utgångspunkten i tolkningsläran. Att enbart utifrån ordalydelsen i ett oklart villkor försöka fastställa en gemensam partsavsikt borde närmast leda till att en fiktiv partsavsikt framtas. Mot allt detta kan det dock anföras att enligt parternas avtalsfrihet har de rätt att själva reglera sitt avtal så länge det inte strider mot tvingande lag. Trots detta förmodar jag att en domstol skulle ta hänsyn till avtalspreliminärerna om avtalet innehåller en integrationsklausul.

AD tolkade avtalet med utgångspunkt i den gemensamma partsavsikten. Avtalspreliminärer intolkades för att fastställa den gemensamma partsavsikten, som man ansåg var att integrationsklausulen inte skulle tillämpas fullt ut. Det ska dock poängteras att tvisten rörde ett anställningsavtal som utgör en helt annan avtalstyp än vad kommersiella avtal utgör. AD:s dom överensstämmer med regleringen i PICC, PECL och DCFR.¹³⁸

3.5 Utfyllning

3.5.1 Utfyllning enligt tolkningsläran

Om en tolkning av den gemensamma partsavsikten och en tolkning av avtalets lydelse inte ger någon lösning på tolkningstvisten kan avtalet kompletteras med, i första hand, tvingande rättsregler, men även med dispositiv rätt, handelsbruk och sedvänja. Denna verksamhet kallas utfyllning.¹³⁹ Utfyllning bör inte tillämpas om samma resultat kan följa av en tolkning av avtalet.¹⁴⁰ Civilrättsliga tvingande regler förekommer främst

---

¹³⁶ Sjöman (2008) s. 573-577.

¹³⁷ Se art. 2.1.17 PICC, art. 2:105 PECL och art. II.-4:104 DCFR.

¹³⁸ Se art. 2.1.17 PICC, art. 2:105 PECL och art. II.-4:104 DCFR.

¹³⁹ Lehrberg (2009) s. 209.

¹⁴⁰ Lehrberg (2009) s. 214.

inom konsumenträtten, varför utfyllning genom tvingande regler sällan blir aktuellt i kommersiella avtal.¹⁴¹

Utfyllning genom dispositiv rätt sker i de fall tvingande rättsregler inte kan appliceras på avtalet.¹⁴² Vilken typ av dispositiva regler som tillämpas beror på avtalstypen.¹⁴³ Dispositiva rättsregler har beskrivits som en officiellt rekommenderad normallösning.¹⁴⁴ Analogier och motsatsslut av dispositiv rätt kan förekomma om direkt applicerbar dispositiv rätt saknas. Även om en viss dispositiv regel är applicerbar på ett avtal kan partsbruk, handelsbruk eller sedvänja komma att tillämpas framför den dispositiva regeln.¹⁴⁵ Detta eftersom många dispositiva lagar reglerar att dess bestämmelser ska gälla, såvida inte annat avtalats och såvida inte annat gäller av partsbruk, handelsbruk eller sedvänja.¹⁴⁶ Det finns inga tydliga regler om när partsbruk och handelsbruk kan åsidosätta dispositiva regler vid utfyllning. Handelsbruket ska dock vara generellt accepterat inom den aktuella branschen.¹⁴⁷ Inte endast dispositiv rätt kan verka som utfyllande regler, även rättsprinciper och allmänna rättsgrundsatser kan genom en rättsanalogi fylla ut avtalet.¹⁴⁸

Ibland saknas helt utfyllande regler och domstolen kan därmed fylla ut avtalet efter egna skönsmässiga överväganden med hänsyn till den specifika avtalsituationen.¹⁴⁹ Detta kallas ofta individuell utfyllning där man avser att fylla ut avtalet efter vad som är lämpligt i det enskilda fallet.¹⁵⁰ Vid individuell utfyllning försöker man finna en lösning på en fråga som aldrig varit uppe till diskussion mellan parterna. Parterna kan ha glömt att reglera en fråga i avtalet eller inte kunnat komma överens och medvetet lämnat frågan oreglerad. Vid individuell utfyllning utgör avtalets syfte och ändamålet med avtalet en avgörande faktor.¹⁵¹

3.5.2 Integrationsklausulen och utfyllning

Sjöman menar att den traditionella utformningen av integrationsklausulen föreskriver att avtalet ska utgöra en fullständig reglering i de frågor avtalet berör. Med en sådan lydelse kan integrationsklausulen inte tolkas som att den avser att reglera även frågor som avtalet inte berör. Komplettering av utfyllande rätt förhindras sålunda inte av integrationsklausulen.¹⁵²

---

¹⁴¹ Lehrberg (2009) s. 209.

¹⁴² Lehrberg (2009) s. 210.

¹⁴³ Adlercreutz (2010) s. 21.

¹⁴⁴ Nial (1955) s. 115.

¹⁴⁵ Lehrberg (2009) s. 210 f.

¹⁴⁶ Jfr 3§ KöpL och 1§ 2 st. AvtL.

¹⁴⁷ Lehrberg (2009) s. 211. Se t.ex. NJA 1957 s. 239 där handelsbruk fyllde ut avtalet.

¹⁴⁸ Lehrberg (2009) s. 212.

¹⁴⁹ Lehrberg (2009) s. 213. Se NJA 1945 s. 107.

¹⁵⁰ Vahlén (1960) s. 204.

¹⁵¹ Adlercreutz (2010) s. 29. Se t.ex. NJA 1987 s. 553.

¹⁵² Sjöman (2002/03) s. 937.

Inom doktrinen verkar man vara överens om att integrationsklausulen inte kan förhindra en komplettering genom utfyllande rätt.¹⁵³ Lehrberg menar att om integrationsklausulen är utformad på det sättet att den ersätter dispositiv rätt, till exempel stipulerar andra tolkningsregler än den svenska tolkningsläran, borde integrationsklausulen i den meningen godtas.¹⁵⁴

Tre skiljedomar har delvis berört tillämpningen av en integrationsklausul och utfyllning av dispositiv rätt. Skiljedomarna berör frågan om integrationsklausulen och om dispositiv rätt kan användas för att fylla ut avtalet.

År 1986 meddelades en skiljedom¹⁵⁵ i en tvist om fel vid företagsöverlåtelse. Resultatutvecklingen i rörelsen visade sig efter köpet vara svag och köparen begärde därför prisavdrag. Säljaren bestred yrkandet om prisavdrag eftersom det i garantikatalogen i avtalet saknades en bestämmelse om säljarens ansvar för rörelsens resultat. I skiljedomen påpekade skiljenämnden att eftersom avtalet inte innehöll en klausul om att avtalet skulle utgöra en fullständig reglering av parternas mellanhavanden, kunde köparen åberopa allmänna köprättsliga regler utanför avtalets garantikatalog. Detta kan, enligt Lindskog, tolkas som att säljaren kan begränsa sitt ansvar till att inte omfatta allmänna köprättsliga regler, genom att uttryckligen ange att han eller hon inte har något ansvar utöver vad som anges i avtalet.¹⁵⁶ Skiljenämndens uttalande har i senare fall tolkats som att skiljenämnden haft integrationsklausulen i åtanke vid sitt uttalande och att förekomsten av en sådan förhindrar att dispositiv rätt tillämpas. Sjöman menar att det nu är vedertaget att köprättsliga regler är tillämpliga på avtal om företagsöverlåtelser såvida parterna inte uttryckligen avtalat bort dessa köprättsliga regler. Men frågan, om förekomsten av en integrationsklausul i ett avtal ska tolkas som att parterna avtalat bort dispositiv rätt, kvarstår fortfarande. 1986 års skiljenämnd initierar att en integrationsklausul skulle kunna vara tillräcklig för att förhindra tillämpning av dispositiv rätt.¹⁵⁷

I en senare skiljedom rörande ett tvistigt leverensavtal var frågan bland annat om köparens rätt till prisavdrag. Skiljenämnden uttalade att ett avtals funktion är att vara en rättslig form för att åstadkomma en fullständig reglering. I det tvistiga avtalet hade det dock inte framkommit något som visade att avtalet exklusivt reglerade rättsförhållandet, varför skiljenämnden ansåg att enligt allmänna köprättsliga principer, köparen hade en principiell rätt till prisavdrag.¹⁵⁸

I en skiljedom, meddelad år 2002, behandlades frågan om en integrationsklausul i ett avtal om företagsöverlåtelse. Ett köpeavtal träffades

---

¹⁵³ Edlund (2001) s. 173, Ramberg & Ramberg (2010) s. 167, Hedwall (2004) s. 26 och Adlercreutz (1996) s. 29.

¹⁵⁴ Lehrberg (2009) s. 86.

¹⁵⁵ Skiljedomen refererar i Årsskrift från Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut, svensk och internationell skiljedom 1986.

¹⁵⁶ Lindskog (1990) s. 130-132.

¹⁵⁷ Sjöman (2002/03) s. 936.

¹⁵⁸ Lindskog (1994/95) s. 545-547.

mellan två aktiebolag om köp av samtliga aktier i ett av säljarens dotterbolag. En tid efter köpet åberopade köparen fel och krävde hävning alternativt prisavdrag. I avtalet fanns en garantikatalog enligt vilken en part hade en begränsad rätt att åberopa prisavdrag på grund av brist i en garanti. Köparen grundade dock inte sin rätt till prisavdrag på en bestämmelse i garantikatalogen, utan på en bestämmelse under rubriken ”information om bolaget”. Avtalet innehöll en integrationsklausul. Köparen grundade sin talan på köprättsliga påföljder enligt KöpL såsom utfyllande rätt. Säljaren bestred köparens yrkande och menade att integrationsklausulen hindrade en tillämpning av utfyllande rätt. Skiljenämnden kom fram till att säljaren gjort sig skyldig till överträdelse av informationsklausulen och att köprättsliga regler skulle tillämpas som utfyllande rätt, eftersom avtalet saknade reglering om påföljder.¹⁵⁹

Av skiljenämndens domskäl i det senaste fallet, framgår inte vilken betydelse skiljenämnden tillmätte integrationsklausulen. Tyngdpunkten i dess resonemang låg istället på informationsklausulen. Sjöman menar att om nämnden ansett att integrationsklausulen innebar att reglerna i KöpL hade avtalats bort, hade den kunnat konstatera detta och avvisa köparens talan. Så skedde dock inte. Ansåg skiljenämnden däremot att integrationsklausulen inte innebar att köprättsliga regler inte kunde tillämpas, hade den kunnat konstatera detta och omedelbart fylla ut avtalet med påföljdsregler från utfyllande rätt. Så skedde inte heller. Skiljenämnden framförde istället en rad argument för sin dom. Sjöman uppställer tre tänkbara alternativ på hur nämnden kan ha resonerat. Skiljenämnden kan ha ansett att integrationsklausulen överhuvud taget inte innebar att köprättsliga regler avtalats bort och att den därför direkt kunde diskutera köprättsliga påföljder vid överträdelse av informationsklausulen. Skiljenämnden kan också ha ansett att integrationsklausulen inte innebar att köprättsliga regler avtalats bort, och att dess domskäl utgjorde argument för varför integrationsklausulen inte fick denna innebörd. Slutligen kan skiljedomen tolkas som att integrationsklausulen visserligen innebar att dispositiv rätt avtalats bort, men att en överträdelse av informationsklausulen inte kunde vara fri från påföljd. Sjöman förordar att skiljedomen ska tolkas som att skiljenämnden ansåg att integrationsklausulen inte förhindrade en utfyllning av dispositiv rätt. Sjöman anser skiljedomen enligt denna tolkning inte vara särskilt kontroversiell.¹⁶⁰

Även i ett mål vid Svea hovrätt åberopades en integrationsklausul i ett avtal. Avtalet reglerade hur en person Hans skulle amortera en skuld till ett bolag. Hans skulle enligt avtalet börja amortera efter det att hans skatteskuld betalats. Då skatteskulden preskriberats, menade Hans att han enligt avtalet inte behövde amortera sin skuld till bolaget. Parterna hade i avtalet inte reglerat vad som skulle hända för det fall skatteskulden preskriberades. Hovrätten valde att trots förekomsten av en integrationsklausul fylla ut

---

¹⁵⁹ Sjöman (2002/03) s. 938 f.

¹⁶⁰ Sjöman (2002/03) s. 939 f.

avtalet med en regel enligt vilken amorteringskyldigheten till bolaget skulle inträda även för det fall skatteskulden skulle preskriberas.¹⁶¹

3.5.3 Analys

Doktrinen verkar rörande överens om att integrationsklausulen inte förhindrar att avtalet fylls ut med dispositiv rätt om en lucka finns i avtalet. Vilka slutsatser man kan dra av skiljedomarna är tveksamt. Skiljenämnderna resonerar inte uttryckligen kring integrationsklausulen och utfyllande rätt. Vidare ska man vara försiktig med att göra motsatsslut av domar. Det kan därför vara vanskligt att tolka 1986 års skiljedom som att skiljenämnden verkligen menade att om avtalet hade innehållit en integrationsklausul, så hade en utfyllning med dispositiv rätt inte kunnat ske. I 2002 års skiljedom ligger det däremot nära till hands att tolka den som att skiljenämnden ansåg att integrationsklausulen inte hindrade utfyllning av dispositiv rätt.

Enligt min mening är det en rimlig ståndpunkt att integrationsklausulen inte förhindrar utfyllning av dispositiv rätt. Om en fråga uppstår i en tvist där avtalet saknar reglering, vore det märkligt om inte domstolen skulle få fylla ut avtalet så att en lösning på tvisten skulle kunna åstadkommas. Även om syftet med integrationsklausulen är att avtalets fullständiga reglering ska framgå av det skiftliga avtalsdokumentet, kan man aldrig utesluta att parterna glömt att reglera en väsentlig fråga som sedan blir föremål för en tvist. Det är vidare omöjligt för parterna, hur erfarna de än må vara, att förutse alla risker för tvister och utifrån dessa förutsägelser uttömmande reglera avtalet. Av detta skäl anser jag även att integrationsklausulen inte borde kunna förhindra en individuell utfyllning.

Vidare blir resultatet av en språklig tolkning av integrationsklausulens lydelse, precis som Sjöman påpekat, att avtalet utgör en fullständig reglering avseende de frågor som regleras i avtalet. Integrationsklausulen föreskriver inte, rent språkligt, att avtalet även utgör en fullständig reglering av de frågor det inte reglerar.

Frågan är hur integrationsklausulen skulle påverka utfyllning med hjälp av dispositiv rätt om integrationsklausulen skulle ersätta den dispositiva rätten med en annan uttrycklig reglering. Parternas dispositionsfrihet och den dispositiva rättens karaktär av frivillig reglering, borde medföra att parternas avtalade reglering skulle gälla. Visserligen borde det i så fall saknas anledning att fylla ut avtalet eftersom en lucka i avtalet knappats kan anses föreligga om parterna uttryckligen ersatt dispositiv rätt med en annan reglering. Enligt Lehrbergs uppfattning,¹⁶² borde klausulen kunna uppfattas som att den genom sin lydelse avtalar bort dispositiv rätt, nämligen tolkningsläran, och ersätter den dispositiva rätten med en annan uttrycklig reglering, nämligen att tolkningen ska ske inom ramen för avtalets fyra hörn och att alla andra omständigheter utesluts vid tolkningen av avtalet. Följden

---

¹⁶¹ Svea hovrätt dom 2003-04-02 Mål nr T 7522-01.

¹⁶² Lehrberg (2009) s. 86.

av detta resonemang blir att integrationsklausulen skulle kunna godtas eftersom den ersätter dispositiv rätt med en uttrycklig reglering.

3.6 Standardavtal

3.6.1 Tolkning av standardavtal

Inom kontraktsrätten har standardavtal utvecklats som ett komplement till dispositiv rätt.¹⁶³ Standardavtal syftar till att effektivisera avtalsingåendet, definiera rättsläget och reglera fördelningen av riskerna mellan parterna på annat sätt än vad dispositiv rätt gör.¹⁶⁴ Standardavtal kan innehålla individuella villkor varför det kan vara svårt att dra gränsen mellan standardavtal och individuellt förhandlade avtal.¹⁶⁵

Som ovan konstaterats utgör den gemensamma partsavsikten utgångspunkten i den svenska tolkningsläran. Vid tolkning av standardavtal saknas i allmänhet en gemensam partsavsikt. Standardavtalet har förts in i avtalet av parterna utan att dess innehåll särskilt förhandlats eller varit uppe till diskussion. Standardavtal kan vara ensidigt upprättade eller gemensamt upprättade av två branschorganisationer. Det går således inte att tala om en gemensam partsavsikt mellan parter som för in ett standardavtal i sitt avtal, varför en tolkning utifrån objektiva tolkningsdata får företas.¹⁶⁶

Då villkoren i standardavtalet inte varit föremål för diskussioner eller förhandlingar mellan parterna, saknas omständigheter utanför avtalet som kan tillmätas betydelse vid tolkningen. Tolkningen får istället främst ske utifrån lydelsen och objektiva tolkningsmetoder såsom lydelsens språkliga kontext, avtalets kontext och avtalets systematiska uppbyggnad. Systeminriktad tolkning är särskilt lämplig vid tolkning av standardavtal eftersom dessa ofta är systematiskt uppbyggda.¹⁶⁷ Då tolkningen inte ger någon rimlig lösning kan även bakomliggande rätt beaktas. Standardavtal presumeras ha till syfte att inte vara lagstridiga.¹⁶⁸

Enligt en allmän tolkningsprincip ska tyngande villkor tolkas restriktivt mot den som formulerat villkoret.¹⁶⁹ Denna princip manifesterar, enligt Bernitz, oklarhetsregeln.¹⁷⁰ Enlig oklarhetsregeln ska avtalet tolkas till nackdel för den som utformat villkoret. Vid standardavtal är det ofta lätt att avgöra vem av parterna som fört in standardavtalet som avtalsinnehåll och det är därmed tydligt till vilken parts nackdel tolkningen ska göras.¹⁷¹ Som konstaterats

---

¹⁶³ Hedwall (2004) s. 42.

¹⁶⁴ Bernitz (2013) s. 20 f.

¹⁶⁵ Hellner (1993) I s. 89 f.

¹⁶⁶ Bernitz (2013) s. 91.

¹⁶⁷ Bernitz (2013) s. 93. Se även NJA 1964 s. 152 och NJA 2004 s. 534.

¹⁶⁸ Bernitz (2013) s. 94.

¹⁶⁹ Bernitz (2013) s. 101 och Adlercreutz (2010) s. 116. Se t.ex. NJA 1954 s. 573 om restriktiv tolkning av friskrivningsklausuler.

¹⁷⁰ Bernitz (2013) s. 101 f.

¹⁷¹ Bernitz (2013) s. 96 f. och däri refererad praxis.

ovan utgör tolkningsregeln snarare en kompletterande metod till de övriga tolkningsmetoderna och ska användas när ingen annan lösning kan finnas i tolkningsdata. Vidare är, som ovan påpekats, oklarhetsregelns ställning i svensk rätt omdiskuterad.¹⁷² Oklarhetsregeln har vid tolkning av standardavtal företräde framför minimumregeln.¹⁷³

Villkor i standardavtal som har varit föremål för individuella förhandlingar beaktas ofta i någon mån och vissa prioritetsregler finns att tillgå.¹⁷⁴ En sådan regel är att skrivet går före tryckt. Har parterna på standardavtalet för hand nedtecknat ett villkor, får detta företräde framför standardavtalets villkor.¹⁷⁵ Har muntliga villkor avtalats får även dessa företräde framför de allmänna villkoren.¹⁷⁶ Detta hänger samman med de allmänna prioritetsreglerna om att individuella villkor har företräde framför standardvillkor och preciserade villkor har företräde framför vagt utformade villkor.¹⁷⁷ Vid tolkning av innebörden av ett standardavtal kan också hänsyn tas till bakomliggande rätt och ibland kan även dispositiv rätt användas för att komplettera ett villkor.¹⁷⁸

En särskild fråga är om hänsyn ska tas till standardavtalets förarbeten i de fall sådana finns att tillgå. Sådana förarbeten brukar, enligt Bernitz, inte beaktas eftersom de sällan är tillräckligt noggrant utarbetade och eftersom de ofta ger uttryck för endast den ena partens intresse om standardavtalet är ensidigt upprättat av en branschorganisation. Syftet bakom ensidigt upprättade villkor ska inte ligga till grund för en tolkning.¹⁷⁹ Även Hellner är kritisk till att domstolar tar hänsyn till förarbeten till ensidigt upprättade standardavtal. Han anför skyddet för en svagare part som skäl för detta. En part som inte är skolad inom avtalsrätten kan omöjligt ta del av och dra fördel av förarbeten till standardavtal. För en sådan part kan det istället vara en trygghet att det som står i standardavtalet är det som ska gälla. Å andra sidan kan sådana förarbeten vara till hjälp vid en tolkning där hänsyn till avtalets funktion och villkorens karaktär kan tas. Hellner menar att frågan i slutändan handlar om en avvägning mellan dessa båda intressen och att det inte finns något givet svar.¹⁸⁰

3.6.2 Integrationsklausulen och standardavtal

Bernitz menar att integrationsklausulen bäst lämpar sig i avtal mellan jämstarka parter. Om en starkare part inför en integrationsklausul i syfte att inte bli bunden av utfästelser han eller hon gjort under avtalsförhandlingarna, kan integrationsklausulen ses som en tyngande klausul. Detta kan påverka tolkningen av själva integrationsklausulen i den

---

¹⁷² Se avsnitt 3.3.1.5.

¹⁷³ Adlercreutz (2010) s. 115.

¹⁷⁴ Bernitz (2013) s. 91.

¹⁷⁵ Bernitz (2013) s. 91 och Ramberg & Ramberg (2010) s. 160 f. Se även NJA 1990 s. 24.

¹⁷⁶ Bernitz (2013) s. 92 och däri refererad praxis.

¹⁷⁷ Bernitz (2013) s. 93, NJA 1971 s. 36.

¹⁷⁸ Bernitz (2013) s. 94 och däri refererad praxis.

¹⁷⁹ Bernitz (2013) s. 95.

¹⁸⁰ Hellner (1993) II s. 204.

meningen att den kan tolkas restriktivt, gentemot den som avfattat integrationsklausulen.¹⁸¹

Standardavtal upprättade på säljarsidan kan ibland innehålla en integrationsklausul som syftar till att befria säljaren från bundenhet vid utfästelser som gjorts av säljarens representanter. Säljaren försöker därmed införa ett förbud mot så kallade sidolöpare.¹⁸² Sidolöpare anses i regel giltiga i kommersiella avtal.¹⁸³

I anslutning till diskussionen om hänsyn bör tas till standardavtals förarbeten vid avtalstolkning, för Hellner in ett perspektiv om integrationsklausulen. Integrationsklausulen syftar till att avtalet tolkas utifrån det material som är tillgängligt för båda parterna, nämligen det skriftliga avtalsdokumentet. Den part som motvilligt ingått avtalet och saknar kunskap om avtalstolkning och andra civilrättsliga regler och principer, kan känna sig tryggare om den kan förlita sig på att det som står i avtalet är det som gäller.¹⁸⁴

AD har i fallet AD 2007 nr 86 betecknat integrationsklausulen som en standardklausul. Integrationsklausulens betydelse ska enligt AD bedömas mot bakgrund av, om den part som utformat avtalet, har uppmärksammat motparten om klausulens förekomst.

3.6.3 Analys

Förekommer en integrationsklausul i ett standardavtal är det en fråga hur integrationsklausulen i sig tolkas och en annan fråga hur tolkningen av standardavtalet påverkas av att det innehåller en integrationsklausul.

Anses integrationsklausulen vara en tyngande klausul kommer den troligtvis att tolkas restriktivt mot den som utformat klausulen, detta enligt den allmänna principen om att tyngande villkor ska tolkas restriktivt mot den som formulerat villkoren. Integrationsklausulen kommer efter en sådan tolkning troligtvis inte ges den innebörden att alla övriga tolkningsdata, förutom de som framgår av det skriftliga avtalsdokumentet, utesluts. Övriga tolkningsdata kommer därmed att tillåtas och en vanlig tolkningsoperation enligt den svenska tolkningsläran kan ta vid.

Eftersom en tolkning av standardavtal i allmänhet inte kan göras med hänsyn tagen till den gemensamma partsavsikten, utan istället får ta sin utgångspunkt i objektiva tolkningsdata, borde integrationsklausulen, i de fall den tillmäts full rättsverkan, medföra en mindre påverkan på tolkningsoperationen, än om integrationsklausulen förekommer i ett

---

¹⁸¹ Bernitz (2013) s. 77.

¹⁸² Bernitz (2013) s. 77.

¹⁸³ Ramberg och Ramberg (2010) s. 168. Annat gäller i konsumentförhållanden; se 5 kap. 1 § Distans- och Hemförsäljningslag (2005:59). Se även NJA 1986 s. 596 om hur näringsidkaren organiserar sin verksamhet vid konsumentköp.

¹⁸⁴ Hellner (1993) II s. 204.

individuellt upprättat avtal. Har standardavtalet inte varit föremål för några individuella förhandlingar ska tolkningen utgå från lydelsens objektiva innehåll. Särskilt en systeminriktad tolkning är lämplig för standardavtal. Tolkningen av standardavtal innebär därmed ofta att tolkningen sker inom avtalets fyra hörn. Nämligen precis det som är syftet med integrationsklausulen.

Angående Hellners diskussion om att en okunnig part kan gynnas av att endast det skriftliga avtalet är det som gäller mellan parterna, skulle jag vilja anföra följande. Om en okunnig part ingår ett avtal med en erfaren motpart är risken stor att motparten drar fördel av sin egen kunskap och motpartens okunskap, genom att upprätta det skriftliga avtalet på ett för honom eller henne förmånligt sätt. Att avtalet innehåller en integrationsklausul kan således inte anses gynna den okunnige parten. För en oerfaren part kan det snarare vara en trygghet att andra omständigheter kan ligga till grund för en tolkning av avtalet vid en senare uppkommen tvist. Risken är stor att en okunnig part inte lyckats få alla sina intressen tillgodosedda i det skriftliga avtalet, varför det kan vara en fördel för honom eller henne att få återöppna omständigheter som visar på en annan gemensam partsavsikt eller på utfästelser och omständigheter som förekommit under avtalsförhandlingarna.

En fråga är hur integrationsklausulen påverkar en tolkning av ett standardavtal där parterna för hand nedtecknat ett villkor som står i strid med standardavtalets tryckta villkor. Enligt principen skrivet går före tryckt, borde det skrivna villkoret ges företräde framför det tryckta. Om integrationsklausulen tillmäts full rättsverkan ska endast det som framgår av det skriftliga avtalet reglera parternas mellanhavanden. Anses det skrivna villkoret inkorporerat i avtalet och därmed utgöra avtalsinnehåll kan integrationsklausulen inte hindra att det skrivna villkoret tillämpas. Det för hand nedtecknade villkoret förekommer ju dessutom rent fysiskt i det skriftliga avtalsdokumentet och integrationsklausulen borde således inte kunna hindra att dessa villkor beaktas vid tolkningen.

3.7 Inkorporering av villkor

3.7.1 Allmänt om inkorporering av villkor

En förutsättning för att allmänna villkor ska anses inkorporerade i ett avtal är att de allmänna villkoren kommit till motpartens kännedom.¹⁸⁵ Finns de allmänna villkoren med i avtalet bland andra individuella villkor anses ofta de allmänna villkoren inkorporerade i avtalet. Om de allmänna villkoren förekommer på avtalets baksida, krävs en hänvisning till villkoren för att de ska anses inkorporerade.¹⁸⁶ Trots att de allmänna villkoren finns med i det skriftliga avtalet är de inte automatiskt inkorporerade. Villkor som är oväntade, överraskande eller särskilt tyngande måste tydligt framkomma i

---

¹⁸⁵ Se NJA 2011 s. 600.

¹⁸⁶ Bernitz (2013) s. 63.

avtalet för att utgöra avtalsinnehåll.¹⁸⁷ Ibland har ena parten inte tagit del av de allmänna villkoren och dessa speglar därmed inte den gemensamma partsavsikten. Villkoren kan ändå utgöra avtalsinnehåll, om villkoren framgår av det skriftliga avtalet eller en hänvisning till villkoren gjorts. Enligt Ramberg och Ramberg bör det faktum att parterna intagit allmänna villkor eller hänvisat till sådana respekteras. Vidare är det ur ett samhällsekonomiskt perspektiv bra att understödja en standardisering av avtalsskrivningen, eftersom individuella förhandlingar om avtalets innehåll kan vara kostsamma.¹⁸⁸

Allmänna villkor utgör standardiserade villkor, ofta förekommande i standardavtal. Dessa standardiserade villkor har till syfte att generellt reglera en avtalssituation.¹⁸⁹ I 10 § AVLK, som visserligen reglerar konsumentförhållanden, regleras att avtalsvillkor som inte varit föremål för individuell förhandling, ska tolkas till konsumentens fördel. Av denna reglering framgår, enligt Ramberg och Ramberg, skillnaden mellan standardiserade och individuella villkor.¹⁹⁰

Villkor som medför att ena parten hamnar i ett väsentligt mer ogynnsamt läge än motparten och villkor som avviker från dispositiv rätt utgör tyngande villkor. Tyngande villkor måste bringas till motpartens kännedom för att utgöra en del av avtalet. Om motparten känt till eller bort känna till de tyngande villkoren kan de också utgöra del i avtalsinnehållet. Det krävs dock inte att de tyngande villkoren på något sätt framhävts extra.¹⁹¹ I NJA 1980 s. 46 ändrade HD tidigare praxis¹⁹² gällande hänvisning till skiljedomsklausuler i avtal mellan näringsidkare. I fallet blev en lastbilscentral bunden av en skiljedomsklausul i ett standardavtal efter endast en hänvisning till standardavtalet. Bernitz menar att man av domskälen kan utläsa att HD fortfarande anser att tyngande klausuler måste bringas till motpartens kännedom i kommersiella förhållanden.¹⁹³

Oväntade och överraskande villkor måste ha accepterats av motparten för att de ska utgöra avtalsinnehåll. Detta speglar en utgångspunkt inom civilrätten, nämligen att villkor som en part inte har känt till och inte utan olägenhet kunnat ta del, inte kan vara bindande. Öväntade villkor utgörs av ovanliga villkor som för motparten framstår som överraskande med hänsyn till den aktuella avtalstypen eller avtalssituationen. Villkor som är medvetet undandömda, till exempel genom en märklig placering i avtalet eller genom en finstilt text, kan utgöra överraskande villkor. Att definiera någon tydlig skillnad mellan oväntade och överraskande villkor låter sig, enligt Bernitz, inte göras.¹⁹⁴

---

¹⁸⁷ Bernitz (2013) s. 68.

¹⁸⁸ Ramberg & Ramberg (2010) s. 139 f.

¹⁸⁹ Ramberg & Ramberg (2010) s. 137.

¹⁹⁰ Ramberg & Ramberg (2010) s. 139.

¹⁹¹ Bernitz (2013) s. 69.

¹⁹² Se NJA 1949 s. 609 och NJA 1969 s. 285.

¹⁹³ Bernitz (2013) s. 70.

¹⁹⁴ Bernitz (2013) s. 71 f.

3.7.2 Inkopporering av integrationsklausulen

Integrationsklausulen kan hindra en part från att åberopa omständigheter som visar på ett annat avtalsinnehåll, än vad som följer av det skriftliga avtalet. Parten kan därmed förhindras att åberopa marknadsföringsuppgifter, utfästelser eller sidoavtal. Om detta utnyttjas av en starkare part kan integrationsklausulen, enligt Bernitz, utgöra en tyngande klausul. Särskilda krav ställs på att parten haft kännedom om eller bort känna till förekomsten av integrationsklausulen.¹⁹⁵ Integrationsklausulen kan också i sig utgöra ett tyngande villkor, i likhet med långtgående friskrivningsklausuler. Tyngande klausuler kan komma att tolkas restriktivt mot författaren till klausulen.¹⁹⁶ Enligt Lehrberg är det självklart att integrationsklausulen utgör en tyngande eller överraskande klausul. Den är en överraskande klausul eftersom den avviker från tolkningsreglerna som utgör dispositiv rätt.¹⁹⁷

3.7.3 Analys

För att avgöra om en integrationsklausul är inkorporerad i ett avtal och därmed utgör avtalsinnehåll, måste det först fastställas att integrationsklausulen kan anses utgöra ett allmänt villkor av standardmässig karaktär. Därefter måste det avgöras om integrationsklausulen i den specifika avtalssituationen kan utgöra ett tyngande, oväntat eller överraskande villkor.

En integrationsklausul förs in i ett avtal med syfte att det skriftliga avtalet ska vara uttömmande och reglera alla parternas mellanhavanden. Integrationsklausulen har således en generell karaktär i den meningen att klausulen kan föras in i olika typer av avtal med samma ordalydelse och fortfarande uppnå sitt syfte och generera samma rättsverkningar. Integrationsklausulens utformning borde sällan vara föremål för individuell förhandling mellan parterna. Den borde snarare föras in i avtalet med en lydelse av mer eller mindre standardiserad form. Integrationsklausulen måste, enligt min mening, således kunna anses vara ett allmänt villkor. Om en integrationsklausul däremot är av en mer specifik karaktär, där parterna avtalar bort exempelvis vissa angivna tolkningsdata eller dispositiv rätt och ersätter dessa med en uttrycklig alternativ reglering, har integrationsklausulen uppenbarligen varit föremål för individuell förhandling mellan parterna och utgör därmed inte ett allmänt villkor.

Det kan påpekas att AD i sin dom¹⁹⁸ nöjde sig med att konstatera att integrationsklausulen utgjorde en standardklausul, utan att diskutera huruvida integrationsklausulen var inkorporerad i det tvistiga anställningsavtalet.

---

¹⁹⁵ Bernitz (2013) s. 77.

¹⁹⁶ Bernitz (2013) s. 101 f. och Lehrberg (2009) s. 168.

¹⁹⁷ Lehrberg (2009) s. 86.

¹⁹⁸ AD 2007 nr 86.

Har den ena parten, som kanske är den starkare, medvetet fört in en integrationsklausul i avtalet för att undslippa bundenhet av en viss utfästelse han eller hon gjort under avtalsförhandlingarna, kan integrationsklausulen enligt min mening ses som en tyngande klausul. Om den starkare parten inte avser att göra verklighet av sin utfästelse, kan integrationsklausulen medverka till att den svagare parten hamnar i ett ogynnsamt läge. Den svagare parten borde dock känna till förekomsten av integrationsklausulen om den förts in i det skriftliga avtalsdokumentet. Eftersom det rör sig om ett kommersiellt avtal borde den svagare parten enligt vigilansprincipen uppmärksamma detta och invända om han eller hon inte vill införa klausulen. För att tyngande villkor ska bli del av avtalet krävs, som konstaterats ovan, endast att villkoret kommit till motpartens kännedom.

Integrationsklausulen kan också utgöra ett oväntat eller överraskande villkor, dels som Lehrberg påpekar, eftersom integrationsklausulen avser att avvika från den svenska tolkningsläran, men också eftersom den avser att avvika från den processrättsliga principen om fri bevisprövning. Har den ena parten infört en integrationsklausul i ett långt avtal under en undangömd eller missvisande rubrik och integrationsklausulen förekommer i den finstilta texten, bör den enligt min mening kunna anses utgöra även en oväntad eller överraskande klausul. Motparten måste ha accepterat integrationsklausulen för att den ska bli inkorporerad i avtalet. Vilket han eller hon visserligen borde anses ha gjort redan genom att underteckna avtalet.

4 Processrättsligt perspektiv

4.1 Inledning

Vid ingående av ett avtal vill parterna ofta så långt som möjligt ha kontroll över avtalet och en eventuell kommande tvist. Parterna vill kunna reglera det som kan hända och sätta stopp för det som de anser inte ska få hända. Detta utgör ett av syftena med att införa en integrationsklausul i avtalet.¹⁹⁹ Ett annat syfte kan vara att parterna av kostnadsskäl vill begränsa mängden bevisning. Vid en komplicerad tvist kan en mängd material åberopas som bevisning. Idag finns möjligheter att lagra stora mängder elektroniskt material. Med en integrationsklausul begränsar parterna den bevisning som får föras vid en eventuell tvist. Avtalets innebörd får bara fastställas utifrån innehållet i det skriftliga avtalet. Övrig bevisning utesluts vilket minskar mängden bevismaterial i målet.²⁰⁰

Parternas försök att genom avtal förfoga över anskaffningen och åberopandet av bevisningen i en tvist inför domstol kan strida mot processuella regler och principer. Enligt svensk rätt råder principen om fri bevisföring för parterna, fri bevisvärdering för domstolen och principen om *jura novit curia*. Vidare råder eventuellt en princip om att processavtal per se är ogiltiga.²⁰¹ Förekomsten av en integrationsklausul i ett avtal upptaget till tvist inför domstol kan därmed medföra vissa problem. Vissa frågor blir därför relevanta att undersöka.

Ponera att ett tvistigt avtal innehåller en integrationsklausul, som reglerar att endast det skriftliga avtalsdokumentet får ligga till grund för en eventuell tvist och att all övrig bevisning utesluts. Vad händer om ena parten i strid mot integrationsklausulen åberopar bevisning som ligger utanför det skriftliga avtalet, t.ex. vittnesbevisning om vad som utlovats under de föregående förhandlingarna? Hur skulle en domstol agera? Skulle domstolen beakta den framförda bevisningen eftersom för domstolen fri bevisvärdering och för parterna fri bevisföring råder? Skulle domstolen beakta integrationsklausulen som ett ogiltigt processavtal? Eller skulle domstolen tillmäta integrationsklausulen rättsverkan och endast beakta det skriftliga avtalet som bevis i den uppkomna tvisten? Hur skulle vidare domstolen agera vid utfyllning av avtalet i beaktande principen om *jura novit curia*?

Nedan presentas relevanta problemområden för integrationsklausulens processrättsliga rättsverkan. Inledningsvis följer ett avsnitt som behandlar processrättsliga begrepp, detta för att underlätta förståelsen av de senare avsnitten. Varje avsnitt behandlar sedan för frågeställningarna relevanta utgångspunkter, varpå en analys av dess konsekvenser för en

---

¹⁹⁹ Westberg (2010) s. 182.

²⁰⁰ Westberg (2010) s. 192 f.

²⁰¹ Gorton (2009) s. 10.

integrationsklausul diskuteras. En sammanfattande analys av integrationsklausulens rättsverkan följer av kapitel 5.

4.2 Begrepp

Att åberopa bevis vid en tvist har till syfte att övertyga domstolen om att en viss rättsregel eller princip ska tillämpas på den aktuella tvisten. De omständigheter som är av omedelbar relevans för tillämpningen av en rättsregel eller princip benämns *rättsfakta*.²⁰² I tvistemål delas rättsfakta upp i *abstrakta* och *konkreta rättsfakta*. Abstrakta rättsfakta utgörs av rekvisit. Konkreta rättsfakta utgör omständigheter, sakförhållanden, som är hämtade från verkligheten.²⁰³ Abstrakta rättsfakta beaktas ex officio av domstolen, medan konkreta rättsfakta måste åberopas av en part i enlighet med 17 kap. 3 § RB.²⁰⁴ Ett konkret rättsfaktum kan dels påverka bedömningen av en *sakfråga* (även kallad bevisfråga), dels påverka bedömningen av en *rättsfråga*. Frågan om ett konkret rättsfaktum föreligger, alltså om den åberopade omständigheten stämmer överens med verkligheten, är en sakfråga och avgörs efter en värdering av åberopade bevis. Frågan om ett konkret rättsfaktum har rättslig relevans och kan medföra att ett visst rekvisit är uppfyllt utgör en rättsfråga.²⁰⁵ *Rättstillämpningsfakta*, även kallade rättskällefakta eller tolkningsfakta, utgör inte en av de auktoritativa rättskällorna, såsom lag eller förarbeten. Tar domstolen hänsyn till omständigheter för att fastställa att en rättsregel är tillämplig eller för att konstruera en ny rättsregel använder den sig av rättstillämpningsfakta. Sådana beaktas ex officio av domstolen.²⁰⁶

Den slutliga frågan om kärandes talan ska bifallas eller ogillas, avgörs av både sakfrågor och rättsfrågor.²⁰⁷ Frågan om en rättsföljd ska inträffa avgörs efter att åberopade konkreta rättsfakta *subsumeras* under abstrakta rättsfakta.²⁰⁸ Med subsumtion menas att en logisk slutoperation genomförs, där de åberopade konkreta omständigheterna ska försöka inordnas under rekvisitet till en rättsregel.²⁰⁹ Med andra ord innebär subsumtion en rättslig bedömning av rättsfakta och ändamålsenligheten av rättsföljden. Om konkreta rättsfakta bevisats utgör de *slutliga bevisteman*.²¹⁰ Det slutliga bevistemat är alltid ett rättsfaktum. Ett icke slutligt bevistema utgörs av bevisfakta, hjälpfakta och erfarenhetssatser.²¹¹ Bevisbörda och beviskrav blir bara relevant för slutliga bevisteman.²¹² Bedömningen av bevisen sker i enlighet med principen om fri bevisvärdering och *erfarenhetssatser* utifrån

---

²⁰² Fitger (2012) 35:9.

²⁰³ Lindblom (2003) s. 174.

²⁰⁴ Fitger (2012) 35:9.

²⁰⁵ Lindblom (2003) s. 174.

²⁰⁶ Lehrberg (2010) s. 88.

²⁰⁷ Lindblom (2003) s. 174.

²⁰⁸ Lindblom (2003) s. 176.

²⁰⁹ Lindell (2012) s. 105.

²¹⁰ Lindblom (2003) s. 176.

²¹¹ Ekelöf (2009) s. 17 f.

²¹² Fitger (2012) 35:9 och Ekelöf (2009) s. 18.

bevisfakta och *hjälpfakta*.²¹³ Bevisfakta har bevisvärde för att visa på rättsfakta.²¹⁴ Hjälpfakta saknar bevisvärde för ett konkret rättsfaktum, men kan höja eller sänka bevisvärdet för ett bevisfaktum.²¹⁵ En erfarenhetsstats är ett påstående om att ett samband föreligger mellan två företeelser, där påståendet gäller generellt för sambandet mellan dessa.²¹⁶ Det som inges till domstolen med avsikt att styrka ett konkret rättsfaktum utgör *bevismedel*. Det finns ingen klar gräns mellan rättsfakta och bevisfakta, begreppen åsyftas på olika sätt i doktrin.²¹⁷ Lindblom har målande beskrivit oklarheten med ”att vara rättsfaktum, är inte någon medfödd egenskap”.²¹⁸

4.3 Den fria bevisprövningen

4.3.1 Fri bevisföring

Enligt 35 kap. 1 § RB råder den fria *bevisprövningens* princip. Principen innebär att det råder fri *bevisföring* för parterna och fri *bevisvärdering* för domstolen.²¹⁹

Enligt principen om fri bevisföring råder det i princip ingen begränsning av vilka bevis som får läggas fram vid en domstol. Detta hänger samman med domstolens fria bevisvärdering. Ekelöf menar att principen om fri bevisvärdering väl går att förena med förbud om att framlägga vissa bevis. Att bevisvärderingen är fri behöver inte nödvändigtvis innebära att bevisföringen är fri. Om vissa bevis inte tillåts, innebär detta bara att domstolen har att bedöma ett mer begränsat bevismaterial.²²⁰ Det faktum att ett bevis tillkommit i strid mot en regel i RB verkar inte hindra att beviset får tas upp.²²¹ I NJA 1986 s. 489 som rörde frågan om rattfylleri, hade ett blodprov tagits av en laboratorieassistent. Detta är i strid med 28 kap. 13 § RB, som reglerar att blodprov endast får tas av läkare eller legitimerad sjuksköterska. HD fann, trots detta, att det inte förelåg hinder mot att återopa beviset. Någon för den svenska rättsordningen grundläggande princip hade inte blivit så åsidosatt att provsvaret för blodprovet inte fick återopas. Dock skulle det, enligt HD, ställas höga krav på provets bevisvärde.

Att det råder ett legalt krav på skriftlig form av vissa avtal, begränsar inte heller bevisföringen.²²² I NJA 1933 s. 52 hade ett skriftligt testamente förkommit. Testamentet ansågs giltigt, trots att det enligt 10 kap. 1 § ÄB råder skriftlighetskrav för giltighet av testamente och att det aktuella

---

²¹³ Lindblom (2003) s. 176.

²¹⁴ Lindell (2012) s. 106.

²¹⁵ Lindblom (2003) s. 176.

²¹⁶ Ekelöf (2009) s. 15.

²¹⁷ Lindblom (2003) s. 176 f.

²¹⁸ Lindblom (2003) s. 172.

²¹⁹ Ekelöf (2009) s. 26.

²²⁰ Ekelöf (2009) s. 34.

²²¹ Fitger (2012) 35:26 b.

²²² Ekelöf (2009) s. 41.

testamentet inte längre fanns i skriftlig form. Även vid fastighetsköp gäller formkrav.²²³ Om den skriftliga köpehandlingen förstörts, eller inte går att hitta, medför detta inte att köpet inte längre är bindande. Parterna får således med hjälp av alla tillgängliga bevismedel föra bevisning om köpehandlingens innehåll, däribland vittnesbevisning.²²⁴

4.3.2 Fri bevisvärdering

Det framgår av 35 kap. 1 § 1 st. RB att rätten, efter samvetsgrann prövning av allt som förekommit i målet, ska avgöra vad som är bevisat. Denna regel är tvingande,²²⁵ vilket innebär att rätten inte får bortse från bevisning som har förekommit i målet, såvida bevisningen inte har avvisats.²²⁶ Domstolen är dock fri att bedöma värdet av det åberopade beviset och kan således tillmäta ett bevis inget eller ett mycket lågt värde.²²⁷

Den fria bevisvärderingen innebär enligt motiven att det inte finns någon begränsning i de kunskapskällor som kan utnyttjas och att domaren vid värderingen av bevisningen inte är bunden av legala regler. Allt som förekommit i målet utgör bevis, även det som inte kan sorteras under de i lag angivna bevismedlen. Domaren ska i sin värdering av bevisen göra en objektiv bedömning och hans eller hennes argument ska kunna godtas av en förständig person. Bevisvärderingen får inte grundas på domarens subjektiva uppfattning. Vidare bör domaren, enligt motiven, kunna redovisa sina grunder för bedömningen steg för steg. Bevisvärderingen får inte endast grundas på totalintrycket av upptagna bevis. Domaren är dock fri att ta hänsyn till allmänt kända omständigheter och för domaren kända erfarenhetssatser.²²⁸ Skriftliga dokument som är avsedda att utgöra bevis tillmäts i allmänhet ett högt bevisvärde.²²⁹

Bevisvärderingen utgörs av en process, där domstolen tar ställning till om temat är bevisat, genom att integrera och väga samman bevisvärdering, beviskrav, bevisbörda och rättstillämpning och utifrån detta komma fram till ett slutligt ställningstagande.²³⁰ Till sakfrågan hör enligt Lindell fastställandet av fakta med hjälp av den fria bevisvärderingen.²³¹ Till rättsfrågan hör subsumtionen av åberopade konkreta rättsfakta under ett abstrakt rättsfaktum (rättsregel eller rekvisit). Till rättsfrågan hör vidare frågan om vilka fakta som ska läggas till grund för domslutet och därmed ingå i subsumtionen. Rättsfrågor är ställningstaganden som domstolen gör vid tillämpningen av rättsregler eller rättsliga principer.²³² Lindell menar att

---

²²³ 4 kap. 1 § JB.

²²⁴ Vahlén (1951) s. 149.

²²⁵ Heuman (1998/99) s. 230.

²²⁶ Jfr 35 kap. 7 § RB.

²²⁷ Ekelöf (2009) s. 37.

²²⁸ SOU 1938:44 s. 377 f. och NJA II 1943 s. 444 f.

²²⁹ Fitger (2012) 35:42. Se t.ex. NJA 1977 s. 1.

²³⁰ Lindell (2012) s. 533.

²³¹ Lindell (1987) s. 19 och 22.

²³² Lindell (1987) s. 24 f.

rättsprinciper bör avgränsas från den fria bevisvärderingen.²³³ Domaren bör inte fritt ta ställning till en rättsfråga så som i fri bevisvärdering av sakfrågor.²³⁴ Vad som ska ingå i bevismaterialet faller, enligt Lindell, utanför den fria bevisvärderingen. Vidare faller subsumtionen och val av rättsföljd utanför tillämpningen av 35 kap. 1 § RB. Således faller endast fastställandet av fakta med hjälp av fri bevisvärdering under paragrafen.²³⁵

4.3.3 Analys integrationsklausulen och fri bevisprövning

Bevisföringen verkar enligt de i avsnitt 4.3.1 presenterade fallen vara fri. Trots att formkrav råder enligt lag, tillåts bevisning för att styrka avtalsinnehållet i ett avtal som inte uppfyller formkraven och därmed inte borde ses som ett giltigt avtal. NJA 1986 s. 489 visar att principen om den fria bevisföringen står sig stark. Bevisning som anskaffats på ett olagligt sätt avvisades inte, men tillmättes ett lågt bevisvärde. Det bör påpekas att fallet var ett brottmål där hänsynen till den tilltalades integritet borde beaktas. Trots detta ansåg HD att beviset skulle tillåtas eftersom fri bevisföring råder. Detta talar för att HD är benägen att hålla fast vid denna princip.

Då den fria bevisföringen som princip står sig mycket stark är det troligt att den även skulle bestå trots att ett avtal innehåller en integrationsklausul. Om således en part i en tvist framför bevisning, om exempelvis ett från motparten under avtalsförhandlingarna givet muntligt löfte, kommer motparten med all sannolikhet hävda att beviset ska avvisas på grund av att avtalet innehåller en integrationsklausul. Domstolen skulle förmodligen, på grund av den fria bevisföringen, inte avvisa bevisningen. Då bevis som framförskaffats på ett lagstridigt sätt inte avvisas, verkar det rimligt att anta att inte heller bevis som strider mot en avtalsklausul, skulle avvisas. Däremot kan det tänkas att domstolen skulle tillmäta bevisningen ett lågt eller åtminstone ett lägre bevisvärde på grund av integrationsklausulen.

Den relevanta frågan vid en analys av integrationsklausulen och den fria bevisvärderingen är främst frågan om vilka bevis som får ingå i bevisvärderingen. En annan fråga är hur integrationsklausulen kan påverka själva bevisvärderingen när värderingsunderlaget (de åberopade och tillåtna bevisen) väl har bestämts.

Rätten ska enligt 35 kap. 1 § RB bedöma *allt* som förekommit i målet. Hur bedöms bevis som en part åberopat i strid mot en integrationsklausul? Bevisen har åberopats och således förekommit i målet. Enligt den fria bevisvärderingen borde domstolen alltså beakta även dessa bevis i sin bevisvärdering. Domstolen måste därmed ta ställning till om integrationsklausulen hindrar parten att åberopa bevisningen. Denna fråga ingår dock inte i domstolens bevisvärdering utan borde avgöras för sig som

---

²³³ Lindell (1987) s. 130.

²³⁴ Lindell (1987) s. 127.

²³⁵ Lindell (1987) s. 132.

en rättsfråga. Efter att domstolen avgjort frågan om integrationsklausulens rättsverkan i den aktuella tvisten, kan domstolen avgöra vilket material som ska ingå i bevisvärderingen. Först därefter kan domstolen starta sin bevisvärdering. Kärnfrågan rörande integrationsklausulens rättsverkan blir alltså inte hur domstolen i sin bevisvärdering beaktar denna, utan hur domstolen ställer sig till rättsfrågan; om integrationsklausulen har den rättsverkan att den faktiskt utesluter bevis utanför det skriftliga avtalet som åberopats av den ena parten i rättegången. Denna fråga har inte med bevisvärderingen att göra, utan borde snarare avgöras av civilrättsliga tolknings-, ogiltighets- och oskälighetsregler eller den fria bevisföringen och frågan om integrationsklausulen utgör ett ogiltigt processavtal. Rättsfrågor ska, som Lindell påpekat, inte bedömas fritt av domaren och alltså inte ingå i den fria bevisvärderingen.

Den fria bevisvärderingen i sig borde därmed inte kunna hindra att integrationsklausulen tillmäts en processrättslig rättsverkan. Om domstolen i tvisten bortser från integrationsklausulen gör den det på andra grunder, än att den strider mot den fria bevisvärderingen. Den fria bevisvärderingen handlar om hur domstolen ska värdera framlagda tillåtna bevis. Inte om vilka bevis som ska tillåtas eller inte. Det är en rättsfråga.

Enligt Ekelöf går förbud om att åberopa vissa bevis väl att förena med principen om fri bevisvärdering. Bevisvärderingen är fri för domstolen, men bara utifrån det bevismaterial som tillåts att åberopas och framföras i målet.²³⁶ Om vissa bevis utesluts, till exempel genom en integrationsklausul, är domstolens bevisvärdering fortfarande fri, den tillämpas bara på ett mer begränsat bevismaterial.

Angående frågan om integrationsklausulen kan påverka den fria bevisvärderingen sedan värderingsunderlaget väl fastställts, kan det påpekas att Lindell anser att parter inte kan träffa avtal om hur domstolen ska gå till väga i bevisvärderingen.²³⁷ Integrationsklausulen kan alltså inte reglera frågan hur själva bevisvärderingen ska gå till eller vilken metod domstolen ska använda när den värderar bevisningen i målet. Integrationsklausulens processrättsliga rättsverkan saknar alltså samband med frågan hur den fria bevisvärderingen ska gå till.

4.4 Jura novit curia

4.4.1 Utgångspunkter

Har parter intagit en integrationsklausul i sitt avtal, med syfte att förhindra att utfyllning av avtalet sker, uppstår frågan om domstolen, enligt jura novit curia, ändå har rätt att fylla ut en lucka i avtalet. Detta trots att integrationsklausulen föreskriver att det skriftliga avtalet ska utgöra en fullständig reglering och att inga andra omständigheter ska beaktas.

---

²³⁶ Ekelöf (2009) s. 34.

²³⁷ Se Lindell (1988) s. 127 och avsnitt 4.7.3. om processavtal nedan.

Domstolen ska enligt principen *jura novit curia ex officio* tillämpa rättsregler på de fakta som parterna åberopar.²³⁸ Vid utfyllning av avtal aktualiseras frågan om kopplingen mellan konkreta rättsfakta, rättstillämpningsfakta och *jura novit curia*.²³⁹ Konkreta rättsfakta²⁴⁰ är sakomständigheter som visar att rekvisit i en viss lagregel är uppfyllda.²⁴¹ Sådana sakomständigheter måste åberopas av en part.²⁴²

Rättstillämpningsfakta hjälper domstolen att avgöra vilka rättsregler eller principer som är tillämpliga på tvisten. Rättstillämpningsfakta beaktas *ex officio* av domstolen enligt principen *jura novit curia*. Vid utfyllning av ett avtal kan det vara svårt att avgöra vad som utgör konkreta rättsfakta och vad som utgör rättstillämpningsfakta. Det är exempelvis oklart om handelsbruk utgör konkreta rättsfakta och därför måste åberopas av någon av parterna för att kunna bli aktuella vid en utfyllning av avtalet eller om de kan beaktas *ex officio* av domstolen.²⁴³

Inom doktrinen verkar enighet råda om att rättstillämpningsavtal, där parterna genom avtal önskar påverka hur domstolen ska tillämpa gällande rätt på den aktuella tvisten, inte anses giltiga.²⁴⁴ Av detta följer dock inte att en avtalsklausul, som avtalar bort dispositiv rätt, på den grunden kan anses ogiltig. Avtalsklausulen utgör endast ett konkret rättsfaktum, enligt vilket den dispositiva regeln inte ska tillämpas på den aktuella tvisten.²⁴⁵

4.4.2 Analys integrationsklausulen och *jura novit curia*

Integrationsklausulen i sig kan enligt vad som framkommit ovan inte bli ogiltig endast på den grunden att den avtalar bort dispositiv rätt; nämligen tolkningsregler enligt den svenska tolkningsläran. Integrationsklausulen utgör istället ett konkret rättsfaktum för att dispositiv rätt inte ska tillämpas. Konkreta rättsfakta måste åberopas av parterna själva.

Frågan blir dock om domstolen har rätt att tillämpa rättstillämpningsfakta för att fylla ut avtalet trots att avtalet innehåller en integrationsklausul. Vad som utgör rättstillämpningsfakta vid utfyllning av avtal är oklart. Kärnfrågan rörande utfyllning av ett avtal med en integrationsklausul och *jura novit curia* blir, huruvida operationen att fylla ut ett avtal, anses vara av ren rättslig natur och således görs med användning av rättstillämpningsfakta

---

²³⁸ Ekelöf (2009) s. 302.

²³⁹ Lehrberg (2009) s. 218.

²⁴⁰ Lehrberg använder begreppet rättsfaktum synonymt med Lindbloms begrepp konkret rättsfaktum, se Lehrberg (2010) s. 48, Lehrberg (2009) s. 218 och Lindblom (2003) s. 174.

²⁴¹ Lehrberg (2009) s. 218.

²⁴² Jfr 17 kap. 3 § RB.

²⁴³ Lehrberg (2009) s. 218 f. och däri refererad praxis.

²⁴⁴ Ekelöf (2009) s. 302, Westberg (2011/12) s.173, Lindell (1988) s. 33. Se även diskussion i Hemuan (2011/12).

²⁴⁵ Ekelöf (2009) s. 302.

eller om det sker med hjälp av konkreta rättsfakta, som ska åberopas av parterna.

Då integrationsklausulen endast utgör ett konkret rättsfaktum för att dispositiv rätt inte ska tillämpas, borde den inte kunna hindra domstolen från att tillämpa rättstillämpningsfakta. Parter har ju inte rätt att avtala om hur domstolen ska tillämpa gällande rätt. Om utfyllning anses vara en operation av rättslig natur som sker genom att avtalet kompletteras med rättstillämpningsfakta, borde integrationsklausulen inte kunna hindra detta. Integrationsklausulen borde dock kunna hindra en utfyllning där avtalet kompletteras med konkreta rättsfakta. Detta eftersom konkreta rättsfakta måste åberopas av en part för att kunna beaktas. Då integrationsklausulen hindrar att parterna ska få åberopa omständigheter utanför avtalet, borde detta inte vara möjligt.

4.5 Bevisbörda

4.5.1 Utgångspunkter

Vem av parterna som i en tvist ska föra fram bevisning i en viss fråga avgörs av bevisbördans placering. Bevisbördan avser bara bevis som ska visa på ett rättsfaktum och inte bevisfaktum eller rättsföljden av ett rättsfaktum.²⁴⁶ Bevis behöver inte föras om hur lag ska tillämpas eller tolkas.²⁴⁷ En part kan således inte få bevisbördan för rättsfrågor.²⁴⁸

Gör en part gällande rättigheter eller skyldigheter grundade på ett avtalsvillkor som inte framgår av ett bevisligen ingånget avtal, eller har parterna olika uppfattningar om vad som har avtalats muntligen vid sidan om det skriftliga avtalet, uppstår frågan om vem som ska bära bevisbördan.²⁴⁹ Om en part hävdar ett avtalsinnehåll, som står i strid med avtalets lydelse har parten bevisbördan för sitt påstående.²⁵⁰ Även om en part hävdar att motparten lämnat en garanti eller utfästelse har parten bevisbördan. Parten måste visa att motparten gett uttryck för en bindande utfästelse.²⁵¹ Om långvariga förhandlingar har föregått avtalsslutet kan en part grunda en rättighet på vad som framkommit under dessa förhandlingar. Den part som hävdar att förhandlingarna i någon del innefattar ett bindande avtal, har bevisbördan för att den gemensamma partsavsikten var att förhandlingarna skulle vara bindande. Saknar ett avtal reglering i en viss fråga och hävdar en part att ett muntligt avtal har träffats, med villkor om en mer långtgående skyldighet för motparten att prestera än vad motparten hävdar, kan bevisbördan läggas på den första parten som hävdar den långtgående prestationen. I de fall det saknas ett skriftligt eller muntligt

---

²⁴⁶ Fitger (2012) 35:10 b.

²⁴⁷ 35 kap. 2 § 2 st. RB.

²⁴⁸ Fitger (2012) 35:18.

²⁴⁹ Heuman (2005) s. 227 f.

²⁵⁰ Se bl.a. NJA 1997 s. 86 om bevisbörda för åberopande av muntligt avtal i strid mot skriftligt avtals lydelse och NJA 1997 s. 382.

²⁵¹ NJA 1979 s. 483.

avtal i en viss fråga kan problemet lösas med hjälp av tolkning. Något problem rörande bevisbördan föreligger i dessa fall inte eftersom det inte råder någon oklarhet om fakta.²⁵² Ovan kan sägas vara ett utflöde av principen om att den som påstår att ett avtal har ingåtts har bevisbördan därför.²⁵³ Denna princip kan främst motiveras av att det typiskt sett är lättare att bevisa att ett avtal har ingåtts än att bevisa att ett avtal inte har ingåtts.²⁵⁴

Ett skriftligt avtal utgör ett starkt bevismedel för en parts påstående om att ett avtal har ingåtts.²⁵⁵ Skriftliga avtal utgör vidare billiga och effektiva bevismedel för ett avtals innehåll.²⁵⁶

4.5.2 Analys integrationsklausulen och bevisbörda

Frågan om vem av parterna som ska ha bevisbördan för sitt påstående om att något annat gäller, än vad som framgår av det skriftliga avtalet, blir endast relevant om rätten anser att integrationsklausulen inte ska tillmätas full rättsverkan i den aktuella tvisten. Integrationsklausulen syftar till att utesluta alla bevis som ligger utanför det skriftliga avtalet. Sätts integrationsklausulen ur spel är bevis utöver det skriftliga avtalet tillåtna. Först då blir frågan om bevisbördan aktuell. Bevisbördan kommer i så fall utifrån det ovan presenterade fallen troligtvis läggas på den part som hävdar något som går utöver det skriftliga avtalet. Detta dels på grund av principen, om att den som påstår att avtal har ingåtts, har bevisbördan därför, dels på grund av att skriftliga avtal utgör ett starkt bevismedel. Skriftliga dokument som är avsedda att utgöra bevis tillmätas dessutom i allmänhet ett högt bevisvärde.²⁵⁷ Om integrationsklausulen däremot enligt rätten får den rättsverkan att den utesluter alla bevis utöver det skriftliga avtalet, blir frågan om bevisbördan för partens påstående aldrig aktuell.

4.6 Bevissäkring

4.6.1 Utgångspunkter

Vid tvister är det viktigt att säkra bevis.²⁵⁸ Detta sker genom bevissäkring, genom att parterna dokumenterar och tillvaratar redan existerande bevis. Bevissäkring ska skiljas från efterforskning avseende bevis som innebär att en part söker efter nya bevis som han eller hon inte redan känner till. För brottmål finns processuella verktyg, såsom husrannsakan²⁵⁹ och beslag²⁶⁰, för att säkra bevisning. För tvistemål saknas sådana regler, varför det är upp

---

²⁵² Heuman (2005) s. 228 f.

²⁵³ Heuman (2005) s. 225, NJA 1998 s. 99, NJA 1998 s. 252.

²⁵⁴ Ekelöf (2009) s. 109.

²⁵⁵ Adlercreutz (2010) s. 33.

²⁵⁶ Heuman (2005) s. 226.

²⁵⁷ Se Fitger (2012) 35:42. Se t.ex. NJA 1977 s. 1.

²⁵⁸ Heuman (2005) s. 264.

²⁵⁹ Se 28 kap. RB.

²⁶⁰ Se 27 kap. RB.

till parterna själva att säkra bevisning.²⁶¹ Bevissäkringsresonemang kan användas för att lägga bevisbördan på den part som haft möjligheter eller haft lättast att säkra bevisning. Bevissäkringsresonemang kan också användas för att sänka beviskravet för den part som bär bevisbördan. Detta grundas på bevissäkringsteorin.²⁶²

Bevissäkring kan verka förebyggande för att tvister uppkommer. Bevissäkring kan ske dels innan tvist uppkommer, dels samtidigt som den tvistutlösande händelsen inträffar eller efter den tvistutlösande händelsen. Parterna kan bevissäkra genom att i ett skriftligt avtal noga reglera sina rättsliga mellanhavanden. Det är dock inte möjligt att förebygga alla tvister och det är heller inte alltid ekonomiskt försvarbart att säkra bevisning för alla tänkbara sådana. Förebyggande och efterföljande bevissäkring kan ha en positiv effekt på tvisten genom att det blir troligare att parterna når en överenskommelse. Bevissäkring kan därmed främja en eventuell förlikning. Förtida bevissäkring kan också verka skadeförebyggande. Dokumenterar parterna noggrant sina skyldigheter kommer de troligtvis också i högre grad att fullgöra dessa.²⁶³ Bevissäkring kan också minska risken för att parterna framställer editionsyrkanden.²⁶⁴

Skriftliga avtal är ett bra sätt för parter att säkra bevisning. Båda parter måste dock ha godtagit det skriftliga avtalet för att det ska utgöra ett bra bevis.²⁶⁵ Vid skriftliga avtal föreligger ett högt beviskrav vilket kan motiveras av att tvister, som hade kunnat förebyggas om parterna hade upprättat ett skriftligt avtal, ska undvikas. Noggrant utformade skriftliga avtal kan verka tvistförebyggande. Alltför omfattande avtal kan dock leda till en svårförståelig och svårnavigerad avtalstext.²⁶⁶ HD har uttalat att långa och utförliga avtal kan leda till att motparten får mindre klarhet och att avtalet blir mindre överskådligt, vilket missgynnar tryggheten för motparten.²⁶⁷ Omfattande skriftliga avtal behöver inte bara innebära att avtalen blir mer svåröverskådliga, det kan också leda till att fler tvister uppkommer. Parterna kan vid avtalslutet inte förutse alla tänkbara situationer och utforma klausulerna tvisteförebyggande. Även om parterna varit förutseende kan det finnas situationer som inte kan regleras genom avtal.²⁶⁸

4.6.2 Analys integrationsklausulen och bevissäkring

Genom att parterna för in en integrationsklausul i sitt avtal kan det sägas att parterna bevissäkrar för en eventuellt kommande tvist. Genom

---

²⁶¹ Ekelöf (2009) s. 310.

²⁶² Heuman (2005) s. 166. Om bevissäkringsteorier se också Ekelöf (2009) s. 309 ff.

²⁶³ Heuman (2005) s. 171-173.

²⁶⁴ Se 38 kap. 2 § RB.

²⁶⁵ Ekelöf (2009) s. 108 f.

²⁶⁶ Heuman (2005) s. 223 f.

²⁶⁷ NJA 1975 s. 545.

²⁶⁸ Heuman (2005) s. 224 f.

integrationsklausulen visar parterna att de avser att endast det skriftliga avtalet ska ligga till grund för en bedömning av avtalet. All övrig bevisning utesluts. Parterna säkrar därmed bevisningen till att bara gälla det skriftliga avtalet. Integrationsklausulen kan därmed verka tvisteförebyggande genom att parterna vet att endast det som framgår av det skriftliga avtalsdokumentet och eventuella bilagor tillhörande avtalet, utgör avtalsinnehåll. Parterna vet därmed vilka rättigheter och skyldigheter de kan åberopa. Bara för att parterna vet att det skriftliga avtalet ska utgöra en fullständig reglering av deras avtalsförhållande behöver det inte i sig betyda att tvister förebyggs. Är avtalet otydligt, oklart eller saknar reglering rörande en grundläggande eller viktig fråga kan tvister fortfarande uppstå.

Att parterna intar en integrationsklausul i avtalet kan medföra att parterna blir alltför benägna att utförligt reglera avtalsförhållandet och därmed skriver ett långt och omfattande avtal. Det kan, som HD påpekat, leda till ett svårförståeligt och svårnavigerat avtal. Avtalet kan därmed snarare främja tvister än verka tvisteförebyggande.

4.7 Processavtal

4.7.1 Principen om processavtals ogiltighet

Enligt motiven till RB råder en princip om att processavtal är ogiltiga per se. Detta grundas på ett uttalande från 1940²⁶⁹ inför införandet av den då nya RB. Lagrådet uttalade att avtal i processuella frågor är ogiltiga såvida inte motsatsen uttryckligen stadgas i lag.²⁷⁰ Denna princip har även i senare lagmotiv upprätthållits. Parterna har dock på senare tid fått ett allt större inflytande över processuella handläggningsfrågor. Detta har visserligen inte inneburit att parterna har medgivits att sluta avtal i processuella frågor, men parternas önskemål har i högre grad fått betydelse.²⁷¹ Frågan om processavtals giltighet har nära samband med dispositionsprincipen. Dispositionsprincipen innebär att rätten bara får företa en rättshandling om någon av parterna framfört ett yrkande om detta.²⁷² Parterna kan alltså enligt dispositionsprincipen genom ensidiga rättshandlingar styra hur rätten ska pröva ett mål. Dispositionsprincipen grundas på den civilrättsliga principen om parternas avtalsfrihet.²⁷³ I motsats till dispositionsprincipen råder principen *jura novit curia* som innebär att endast domstolen avgör rättsanvändningen. En kollision mellan dessa båda principer kan uppstå.²⁷⁴

Processavtal kan reglera olika typer av frågor. Processavtal kan bland annat utgöra en överenskommelse om avsteg från rätten att överklaga.²⁷⁵ Ett

---

²⁶⁹ NJA II 1943 s. 2.

²⁷⁰ NJA II 1943 s. 611.

²⁷¹ Westberg (2005) s. 355 f.

²⁷² Lindell (2012) s. 110 och 17 kap. 3 § RB.

²⁷³ Heuman (2011/12) s. 340.

²⁷⁴ Se Westberg (2011/12) s. 168.

²⁷⁵ Westberg (2005) s. 355.

processavtal kan innebära att bevisbördeprinciper avtalas bort.²⁷⁶ Vidare kan ett processavtal utgöra en överenskommelse om bevisningen.²⁷⁷

4.7.2 Civilrättsligt eller processrättsligt avtal

Westberg menar att det finns en svaghet i principen om processavtals ogiltighet eftersom det måste avgöras om avtalet ifråga utgör en processrättslig eller civilrättslig²⁷⁸ reglering. Principen blir endast tillämplig efter att avtalet klassificerats som en processrättslig överenskommelse. Att avgöra hur ett avtal eller en specifik avtalsklausul ska klassificeras kan vara svårt. Vissa avtal kan dessutom utgöra både en processrättslig och en civilrättslig reglering.²⁷⁹ Att dra en gräns mellan civilrättsliga och processrättsliga avtal är enligt Lindell av liten betydelse. Civilrättsliga avtal kan nämligen omformuleras på sätt så att de exempelvis utesluter bevisning som inte får föras.²⁸⁰ Det spelar ingen roll om parterna själva klassificerat avtalet som processrättsligt eller civilrättsligt. Domstolen är inte bunden av parternas rättsliga etiketter.²⁸¹

4.7.3 Giltigheten av processavtal

Det råder delade meningar inom doktrin om principen om processavtals ogiltighet fortfarande är gällande. Westberg menar, att frågan om principen lever och i framtiden kommer att överleva, beror på vilken rättspolitisk grund principen vilar. Westberg sammanfattar två synsätt på principen. Det ena bygger på att en stark rättsskipning är nödvändig för att upprätthålla de regler som grundas på det demokratiska styrelseskicket. Rättsregler som tillkommit genom politisk styrning ska kunna upprätthållas och bevakas av en statlig rättsskipning. Det andra synsättet bygger på att enskilda i största möjligaste mån ska göra sina val på egen risk och på eget ansvar. Olika tvistlösningsformer ska tillhandahållas och medborgarna ska informeras om för- och nackdelar med de olika alternativ som erbjuds.²⁸²

Principen om processavtals ogiltighet sätter rättsskipningsintresset i fokus. Sanning och rättvisa ska enligt detta synsätt sättas främst. Principen om processavtals ogiltighet bygger på tanken att en part ska ha möjlighet att komma åt och använda den information som krävs för att han eller hon ska kunna fatta ett rättvist beslut.²⁸³ Westberg har vidare beskrivit principen som ”en hörnpelare i rättsordningen för att säkerställa det demokratiska inflytandet över rättsutvecklingen och rättighetsskyddet”.²⁸⁴

---

²⁷⁶ Westberg (2004) s. 744.

²⁷⁷ Lindell (2012) s. 118.

²⁷⁸ Lindell använder begreppet materiellt avtal, se Lindell (1988) s. 120 och Lindell (2012) s. 118. Begreppen civilrättsligt och materiellt avtal kommer nedan att användas synonymt.

²⁷⁹ Westberg (2005) s. 358-360.

²⁸⁰ Lindell (2012) s. 118.

²⁸¹ Westberg (2005) s. 357.

²⁸² Westberg (2005) s. 362 f.

²⁸³ Westberg (2010) s. 203.

²⁸⁴ Westberg (2010) s. 196.

Heuman är kritisk till att principen ska anses gällande enbart på grund av lagrådets uttalande, som dessutom saknar motivering. Mycket har förändrats sedan uttalandet 1940, partsdispositionerna har ökat och lagstiftningen förändrats. Det kan finnas många skäl till att ogiltigförklara processavtal, såsom att parterna ingått avtalet av oförstånd eller att processavtalet försvårar och fördyrar rättsskipningen. Detta behöver dock inte innebära att alla sådana avtal ska ogiltigförklaras. Istället för en princip om ogiltighet förespråkar Heuman att 36 § AvtL kan användas som ett korrigeringsinstrument. Utgångspunkten i dagens processrätt borde vara att processavtal tillåts i de fall det saknas anledning att ogiltigförklara dem. Ett avtal kan till och med medföra fördelar, som gör att avtalet borde godtas.²⁸⁵

Även Lindell är tveksam till att processavtal skulle vara ogiltiga bara för att de var förbjudna när RB trädde i kraft 1948. Lindell menar att så länge avtalet fyller ett syfte för parterna och inte kan anses oskäligt borde avtalet inte förbjudas.²⁸⁶

Parterna kan däremot inte avtala om hur domstolen ska gå till väga i sin bevisvärdering. Parterna kan således inte med ett avtal åstadkomma att ett faktum ska tillmätas ett visst bevisvärde.²⁸⁷ Skälet till att parterna inte tillåts disponera över bevisvärderingen är att den skulle riskera att bli alltför komplicerad. Vidare skulle det bli omöjligt att fullfölja principen om fri bevisprövning. Lindell verkar dock mena, att om parterna inte bara disponerar över ett bland många bevisfakta, utan över sanningshalten av det slutliga beviset, är dispositionen total. Den totala dispositionen försvårar därmed inte bevisuppskattningen. Att inte tillåta sådana dispositioner enbart med argumentet att de komplicerar bevisprövningen, utgör inte en hållbar argumentation enligt Lindell.²⁸⁸

I ett skiljeförfarande har parterna enligt principen om partsautonomin rätt att träffa avtal om det processuella förfarandet. Processavtal är således inte ogiltiga i skiljeförfaranden.²⁸⁹

4.7.4 Integrationsklausulen och processavtal

4.7.4.1 Utgångspunkter

Integrationsklausulen innebär en handlingsdirigering till domstolen och utgör därmed i någon mån en processuell överenskommelse. Integrationsklausulen har till syfte att inskränka parternas bevisföring och rör således ett avtal om den information som får upptas vid en tvist i domstol.²⁹⁰

---

²⁸⁵ Heuman (2006/07) s. 59 f.

²⁸⁶ Lindell (2012) s. 118.

²⁸⁷ Lindell (1988) s. 119 och 127.

²⁸⁸ Lindell (1988) s. 127 f.

²⁸⁹ Heuman (1999) s. 266.

²⁹⁰ Gorton (2009) s. 10.

4.7.4.2 Klassificeringen av integrationsklausulen

Som framgår ovan, har avtalets karaktär som civilrättsligt eller processrättsligt avtal betydelse för frågan om dess giltighet rörande processrättsliga frågor i en rättegång. Klassificeras avtalet som processrättsligt utgör det ett processavtal och kan anses otillåtet beroende på hur domstolen ser på principen om processavtals ogiltighet. För att besvara frågan om en integrationsklausul utgör ett processavtal och om domstolen på den grunden kommer att bortse från integrationsklausulen i en tvist, måste därför integrationsklausulens rättsliga karaktär undersökas.

Med en integrationsklausul avser parterna att begränsa tillgången till information eller rättsansvändningen av information. Parterna får i och med integrationsklausulen inte åberopa annat än vad som framgår av det skriftliga avtalet. Integrationsklausulen utgör ett avtal som har träffats före uppkomsten av en eventuell tvist.²⁹¹ Enligt Westberg finns det i grova drag två typer av partsavtal om informationsåtkomst. Den ena typen reglerar en särskild ordning för införskaffandet av information. Den andra typen, under vilken integrationsklausulen hör, avser att vidga eller begränsa tillämpningsområdet av processuella regler och istället åstadkomma andra rättsverkningar. Den senare typen av avtal är mer processrättsliga till sin karaktär än den förra. Därmed inte sagt att sådana avtal utgör processavtal.²⁹²

Om ett partsavtal om informationsåtkomst klassificeras som civilrättsligt, ska civilrättsliga regler tillämpas på avtalet. Klassificeras det istället som ett processrättsligt avtal belyses betydelsen av informationen för att främja konfliktlösningen. Westberg verkar mena att det är angeläget att garantera att parter har möjlighet att föra in relevant information i en rättegång och att det ökar möjligheten för domstolen att fatta ett materiellt riktigt beslut på ett större beslutsunderlag. Informationsplikten kan enligt Westberg inte klassificeras som rent processrättslig eller rent civilrättslig. Informationsplikten utgör en kombination av olika rättsliga förpliktelser.²⁹³

Lindell menar att avtal om bevisfrågor bör betraktas som processavtal. Detta eftersom de får betydelse först om avtalet blir aktuellt i en tvist som upptas vid domstol och eftersom parterna med avtalet avser att reglera processen i sitt intresse.²⁹⁴ I senare verk menar Lindell dock att det saknar betydelse att klassificera ett avtal som processrättsligt eller civilrättsligt eftersom civilrättsliga bestämmelser kan formuleras på så sätt att de får processrättslig rättsverkan.²⁹⁵

Heuman anser att avtal om bevisning utgör processavtal.²⁹⁶ Det bör dock tydligt framgå att det är just ett processavtal, annars kan domstolen anse det

---

²⁹¹ Westberg (2010) s. 182.

²⁹² Westberg (2010) s. 189-192.

²⁹³ Westberg (2010) s. 193-195.

²⁹⁴ Lindell (1988) s. 120.

²⁹⁵ Lindell (2012) s. 118.

²⁹⁶ Heuman (2006/07) s. 60 och Heuman (2011/12) s. 338.

endast ha en materiell rättsverkan. Avtal som parter slutit genom sin civilrättsliga avtalsfrihet kan även få processuell rättsverkan. Huruvida sådana blandade avtal ska klassificeras som civilrättsliga eller processrättsliga anser Heuman vara en svår fråga.²⁹⁷

4.7.4.3 Integrationsklausulen som processavtal?

Om en part i en pågående tvist i strid mot en integrationsklausul åberopar bevisning som enligt integrationsklausulen inte tillåts, får motparten åberopa integrationsklausulen och hävda att parterna träffat en bevisöverenskommelse. Om bevisöverenskommelsen ska godtas blir en särskild fråga för domstolen att avgöra.²⁹⁸

Avtal som reglerar bevisfrågor strider inte mot dispositionsprincipen. Parterna avgör själva vilka bevis de vill åberopa som grund för sina påståenden. Ett avtal som reglerar bevisfrågor kan därmed inte anses strida mot dispositionsprincipen.²⁹⁹ I dispositiva tvistemål svarar varje part enligt 35 kap. 6 § RB själv för bevisningen. Inte heller denna regel hindrar i sig att parterna träffar avtal om bevisningen i en kommande eller pågående tvist. Den enda konsekvensen av att en part avstått från att åberopa viss bevisning, blir att parten kan förlora tvisten. Det är alltså parterna som förfogar över anskaffningen av bevis. Ur denna synvinkel kan det enligt Westberg anses rimligt att parter genom avtal kan reglera frågor rörande anskaffningen av bevisningen.³⁰⁰ Ett avtal som vidgar åtkomsten av information anser Westberg vara tämligen oproblematiskt, det förhindrar inte vidmakthållandet av rättskipningsintresset. Ett avtal som begränsar åtkomsten eller tillgången av information i målet kan däremot enligt Westberg medföra problem.³⁰¹

Med undantag för överenskommelser om bevisvärderingen, bör avtal om bevisfrågor i dispositiva tvistemål vara tillåtna enligt Lindell.³⁰² Parter kan därmed träffa avtal om bevisningen på samma sätt som de kan träffa materiella avtal. De kan träffa en överenskommelse om inskränkningar i bevisföringen med syfte att förenkla en eventuell tvist. Att parter får träffa sådana avtal följer av parternas avtalsfrihet och detta strider inte mot dispositionsprincipen.³⁰³ Sådana avtal bör betraktas som processavtal. Avtal om bevisfrågor skadar inte rättsanvändningen mer än vad som redan följer av dispositionsprincipen.³⁰⁴

Heuman menar att processavtal kan medföra fördelar för rättskipningen. Så är fallet med processavtal genom vilka bevisningen begränsas. Ett skriftligt

---

²⁹⁷ Heuman (2011/12) s. 338.

²⁹⁸ Lindell (1988) s. 125.

²⁹⁹ Lindell (1988) s. 125.

³⁰⁰ Westberg (2010) s. 196-197. Begränsningar av avtalsfriheten följer dock av de civilrättsliga ogiltighets- och oskälighetsreglerna, se Westberg (2010) s. 197.

³⁰¹ Westberg (2010) s. 197 f.

³⁰² Lindell (1988) s. 129.

³⁰³ Lindell (2012) s. 117 f.

³⁰⁴ Lindell (1988) s. 130. Bevisöverenskommelser kan dock åsidosättas med stöd av 36 § AvtL, se Lindell (1988) s. 124 f.

avtal där parterna intagit en integrationsklausul utgör enligt Heuman ett giltigt processavtal.³⁰⁵

I en tvist inför en skiljedomstol blir saken en annan. Processavtal som syftar till att inskränka parternas rätt till bevisföring borde, enligt Lindskog, accepteras av skiljenämnden i de fall en part åberopar avtalet för att förhindra att motparten för bevisning avseende bevis som förbjudits genom avtalet.³⁰⁶

4.7.5 Analys integrationsklausulen och processavtal

Angående litteraturen behandlad ovan kan följande kommenteras. Redogörelsen i Westberg (2010) behandlar främst avtal om *anskaffning* av information. Inte om *åtkomsten* av information. Westberg nämner dock integrationsklausulen uttryckligen som ett exempel på ett partsavtal om informationsåtkomst. Därför borde hans resonemang med viss försiktighet vara relevant för en diskussion om avtal med integrationsklausuler utgör partsavtal och om de ska tillåtas eller inte. Lindell utreder om parter genom avtal kan disponera över bevisfrågor. Med bevisfrågor menar Lindell frågor om bevisvärdering, bevisbörda och bevisföring. Bland flera exempel på avtal om bevisfrågor tar Lindell upp avtal där parterna har träffat en överenskommelse rörande bevisföringen på så sätt att bevisföringen är begränsad till vissa bevismedel.³⁰⁷ En integrationsklausul syftar till att parterna inte får åberopa annat processmaterial än det som framgår av det skriftliga avtalet.³⁰⁸ Integrationsklausulen begränsar således de bevismedel som får användas. Lindells resonemang om avtal om bevisfrågor kan därför enligt min mening appliceras på en diskussion om integrationsklausulen. Westberg skriver om avtal om informationsåtkomst där han, bland flera typer av klausuler och avtal, uttryckligen inbegriper integrationsklausulen.³⁰⁹ Frågan för denna uppsats är om en integrationsklausul utgör ett processavtal och om domstolen på den grunden kommer att bortse från integrationsklausulen i en tvist. När jag nedan diskuterar denna fråga avser jag med användningen av begreppet integrationsklausul både avtal om bevisfrågor (enligt Lindells begreppsapparat) och avtal om informationsåtkomst (enligt Westbergs begreppsapparat).

Det kan konstateras att i en tvist inför en skiljenämnd skulle integrationsklausulen troligtvis accepteras av skiljenämnden. Då processavtal rörande bevisning anses giltiga i skiljetvister uppstår inget problem kring denna fråga.

---

³⁰⁵ Heuman (2006/07) s. 60.

³⁰⁶ Lindskog (2012) s. 687.

³⁰⁷ Lindell (1988) s. 119. Se även Lindell (2012) s. 117.

³⁰⁸ Westberg (2010) s. 182.

³⁰⁹ Westberg (2010) s. 182.

För att en allmän domstol ska kunna avvisa en integrationsklausul på den grunden att den utgör ett processavtal, måste det först fastställas att principen om processavtals ogiltighet utgör gällande rätt. Därefter måste integrationsklausulen anses utgöra en processrättslig reglering.

Att hävda att processavtal är ogiltiga per se, endast på grund av ett motivuttalande till RB 1948, är inte ett godtagbart argument enligt både Lindell och Heuman. Westberg verkar inte inta någon definitiv ställning i frågan om principens giltighet. Han menar att principens giltighet avgörs av på vilken rättspolitisk grund man anser att principen vilar. Parternas avtalsfrihet och eget ansvar står emot domstolens ansvar att ge parterna ett rättvist förfarande så att domstolen får största möjlighet att fatta ett materiellt riktigt och rättvist beslut. Å ena sidan är det viktigt att parter bereds möjlighet till att få en rättvis rättegång och att ingen, på grund av oförstånd att ha ingått ett mycket ofördelaktigt avtal, ska undgå möjligheten att få ett rättvist domslut. Å andra sidan, uppkommer en tvist mellan två näringsidkare om ett kommersiellt värdefullt avtal, har båda parter ett ansvar att tillvarata sin rätt. Det finns många anledningar till att parterna intagit en integrationsklausul i sitt avtal och att de därmed vill påverka gången av en eventuell tvist inför domstol. Främst borde klausulen intagits i ett klagörande syfte, att i avtalsdokumentet tydligt beteckna vad som faktiskt gäller efter långdragna och hårda avtalsförhandlingar. Vidare kan det vara ett processekonomiskt syfte att begränsa mängden bevisning inför domstol. Stora mängder information kan lagras elektroniskt och förebringas som bevis inför domstolen. Av processekonomiska skäl kan parterna därmed vilja förhindra en långdragen och dyr tvist. Av dessa anledningar kanske en integrationsklausul accepteras som en giltig överenskommelse. Parternas möjlighet att på detta sätt disponera över bevisningen borde ytterst begränsas av de civilrättsliga oskälighets- och ogiltighetsreglerna. Detta borde kunna medföra att parternas rätt till en rättvis rättegång ändå tillgodoses.

Enligt min mening borde således principen om processavtals ogiltighet per se inte tillämpas strikt. Det föreligger visserligen goda argument för att principen har uppkommit. Men i de fall det gäller ett avtal mellan två kommersiella och ganska jämstarka parter, borde de, enligt parternas dispositionsfrihet, ha rätt att klargöra innehållet i sitt avtal samt att av processekonomiska skäl begränsa bevismaterialet. Vidare kan de genom en integrationsklausul önska säkra bevisning, vilket också kan verka processekonomiskt då avtalet kommer att utgöra det huvudsakliga beviset. Skulle integrationsklausulen medföra oskäligen konsekvenser, till exempel om den ena parten är svagare och hamnar i en ogynnsam position, borde integrationsklausulen möjligtvis kunna korrigeras med hjälp av 36 § AvtL.

Anses processavtal däremot vara ogiltiga måste integrationsklausulen klassificeras som en processrättslig eller civilrättslig reglering. Lindell menar att det saknar betydelse att klassificera ett avtal som civilrättsligt eller processrättsligt. Han har dock i en tidigare skrift uttalat att avtal om bevisfrågor bör betraktas som processrättsliga avtal eftersom parterna

genom avtalet vill åstadkomma en viss effekt om tvisten kommer inför domstol, således en viss processrättslig rättsverkan. Visserligen delar jag Lindells synpunkt om att civilrättsliga avtal kan formuleras så att de ändå får en processrättslig rättsverkan. Men just därför att de får en processrättslig rättsverkan borde avtalet klassificeras som processrättsligt, i enlighet med Lindells tidigare uttalande. Ett sådant avtal borde åtminstone betraktas som ett delvis processrättsligt och delvis civilrättsligt avtal, vilket i och för sig snarare försvårar frågan om avtalets rättsliga karaktär.³¹⁰

Anses integrationsklausulen endast utgöra en civilrättslig reglering blir problematiken kring processavtal inte aktuell och principen om processavtals ogiltighet blir inte tillämplig. Domstolen kan därmed inte bortse från integrationsklausulen på den grunden att den utgör ett ogiltigt processavtal.

Heuman menar att avtal om bevisning utgör processavtal. Det bör dock tydligt framgå att avtalet ska ha en processrättslig rättsverkan. Hur parterna själva klassificerat avtalet saknar betydelse eftersom rätten inte är bunden av vad parterna kallar klausulen, utan avgör klausulens rättsliga klassificering som en rättsfråga. Parterna bör därför utforma integrationsklausulen på så sätt att det dels tydligt framgår att de avsett att klausulen ska ha en processrättslig rättsverkan, nämligen att utesluta all bevisning förutom det skriftliga avtalsdokumentet, dels på så sätt att den genom sin lydelse faktiskt får en processrättslig rättsverkan.

Westberg tar inte tydligt ställning till hur avtal om bevisning, integrationsklausulen inbegripen, ska klassificeras. Enligt min tolkning av Westbergs uttalande, menar han att partsavtal om informationsåtkomst saknar en given klassificering. Westberg betonar de bakomliggande grunderna för de olika ståndpunkterna. Att klassificera avtalet som processrättsligt skulle visa på betydelsen av en rättvis konfliktlösning. Westberg verkar mena att principen om processavtals ogiltighet bygger på tanken att varje part har rätt att komma åt den information som bör åberopas för att rätten ska kunna fatta ett rättvist beslut. Rättskipningsintresset sätts i fokus. Klassificeras avtalet istället som ett civilrättsligt avtal råder avtalsfrihet för parterna och de kan således begränsa bevisföringen. Parterna garanteras i de fall inte på samma sätt en rättvis rättegång eftersom viss betydelsefull information utesluts.

Det är omöjligt att ge ett entydigt svar på frågan om en integrationsklausul skulle klassificeras som ett processrättsligt, civilrättsligt eller blandat avtal. Det beror dels på klausulens utformning, dels på vilken rättspolitisk ståndpunkt man intar gällande rättskipningsintresset kontra parternas avtalsfrihet. Skulle en integrationsklausul vara utformad enligt några av exemplen angivna i Bilaga A, borde en integrationsklausul enligt min mening kunna klassificeras som en processrättslig reglering. Detta eftersom klausulen tydligt syftar till att begränsa den bevisning som får tas upp i en

---

³¹⁰ Jfr Westberg (2005) s. 360 och Heuman (2011/12) s. 338.

eventuell tvist inför domstol. Parterna har därmed genom integrationsklausulen tydliggjort att de avsett att klausulen ska få en processrättslig verkan. Anser man att processavtal ska vara ogiltiga borde man, för att vara konsekvent, även anse att en integrationsklausul utgör en processrättslig reglering. Detta eftersom man i så fall borde anse att rättsskipningsintresset ska sättas i fokus och att parterna bör tillförsäkras en rättvis rättegång. Genom en integrationsklausul kan parterna begränsa bevisföringen och domstolen kan därmed riskera att inte kunna fatta ett beslut grundat på alla relevanta omständigheter. Möjligheten till en rättvis rättegång kan således riskeras.

Frågan om processavtal ska vara ogiltiga och frågan hur en integrationsklausul ska klassificeras har båda att göra med en avvägning mellan å ena sidan rättsskipningsintresset; att alla parter ska tillförsäkras en rättvis rättegång, och å andra sidan parternas avtalsfrihet; att parterna tillmätts rätten att själva påverka en eventuell tvist.

5 Sammanfattande analys

För att redogöra för integrationsklausulens rättsverkningar måste både dess avtalsrättsliga och processrättsliga aspekter beaktas.

Det är inte säkert att integrationsklausulen kommer att tillmätas någon rättsverkan. Ett avtal, i vilket integrationsklausulen ingår som ett villkor, kan i så fall tolkas i beaktande av exempelvis avtalspreliminärer eller fyllas ut med dispositiv rätt, trots att integrationsklausulen avser att förhindra detta. Integrationsklausulen kommer troligtvis att tolkas i beaktande av den gemensamma partsavsikten. Kan det inte fastställas om det var parternas avsikt att integrationsklausulen skulle ges full rättsverkan, får klausulens lydelse en stark bevisverkan. Integrationsklausulen kan dock komma att tolkas restriktivt om den anses utgöra en tyngande klausul. Vidare kan den, om den utgör ett allmänt villkor, vid vissa omständigheter, anses inte vara inkorporerad i avtalet.

Tolkningen av ett kommersiellt avtal, i vilket en integrationsklausul utgör ett avtalsvillkor, blir endast intressant i de fall integrationsklausulen tillmätts full rättsverkan. I annat fall kommer avtalet att tolkas enligt den svenska tolkningsläran i enlighet med vad som anses gälla för tolkning av kommersiella avtal i allmänhet. Tillmätts integrationsklausulen full rättsverkan kommer avtalets lydelse att förstärkas. I det fall avtalet tolkas, enligt vad som i uppsatsen benämns sedvanlig tolkning, kommer integrationsklausulen inte att få någon större effekt, eftersom lydelsen redan utgör ett mycket starkt bevisfaktum för avtalets innehåll.

Integrationsklausulen tar enligt sin lydelse sikte på avtalspreliminärer. En domstol borde åtminstone vid förekomsten av en integrationsklausul vara försiktig med att tillmäta avtalspreliminärer betydelse vid tolkningen av avtalet. Då det följer av PICC, PECL och DCFR att avtalspreliminärer får beaktas vid tolkningen, skulle förmodligen en domstol på grund av klausulen inte känna sig förhindrad att intolka avtalspreliminärer. Att integrationsklausulen skulle hindra en utfyllning av avtalet verkar inte troligt då klausulen till sin traditionella lydelse endast utgör en fullständig reglering i de frågor avtalet berör och inte säger något om de frågor avtalet inte berör. Skulle ett standardavtal innehålla en integrationsklausul är det antagligt att tolkningen av avtalet inte nämnvärt skulle påverkas, då tolkning av standardavtal generellt tar sin utgångspunkt i lydelsen.

Gällande de processrättsliga aspekterna på integrationsklausulen borde den fria bevisvärderingen inte kunna hindra att klausulen tillmätts rättsverkan. Inte heller principen om *jura novit curia* kan i sig ogiltigförklara klausulen. Integrationsklausulen kommer dock inte att kunna förhindra att avtalet fylls ut med dispositiv rätt eller med rättstillämpningsfakta då detta följer av *jura novit curia*. Då den fria bevisföringen som princip står sig stark kommer en domstol troligtvis inte att avvisa bevisning som framförs av en part i strid mot en integrationsklausul. Förs tvisten inför en skiljenämnd kommer

principen om processavtals ogiltighet inte att förhindra att integrationsklausulen beaktas. I skiljeförfaranden bör skiljenämnden ta hänsyn till parternas processuella överenskommelser. I en allmän domstol kan utgången dock bli en annan. Principen om processavtals ogiltighet är omtvistad. Även om det, enligt min åsikt, finns anledningar att ifrågasätta principens giltighet, kan en domstol, på en parts begäran, komma att ogiltigförklara integrationsklausulen på grund av att den utgör en processuell överenskommelse. Någon principkollision mellan integrationsklausulen och den fria bevisvärderingen verkar inte föreligga. Däremot kommer dispositiv rätt att kunna beaktas vid en utfyllning av avtalet. Vidare kommer bevisning som förs fram inte att avvisas enbart på grund av integrationsklausulen. I en allmän domstol kan klausulen dessutom komma att beaktas som en processuell överenskommelse och därmed ogiltigförklaras.

Diskussionen kring integrationsklausulens rättsverkan i svensk rätt utmynnar i en grundläggande fråga om parternas dispositionsfrihet kontra svensk gällande rätt. Anlägger man ett avtalsrättsligt perspektiv på integrationsklausulen, måste det avgöras om parterna kan avtala bort de tolkningsregler som följer av den svenska tolkningsläran. Anlägger man ett processrättsligt perspektiv, blir frågan om parterna kan styra processen genom att avgränsa den bevisning som får tas upp inför en domstol i händelse av tvist. Vilken rättsverkan en integrationsklausul kan tillmätas är således beroende av såväl avtalsrättsliga som processrättsliga regler. Vill en part vid en uppkommen tvist försöka få integrationsklausulen ogiltigförklarad, bör parten således föra både en avtalsrättslig och en processrättslig argumentation. Huruvida parten får framgång med sin talan är beroende av integrationsklausulens specifika utformning, domarens ståndpunkt gällande avtalsfrihetens räckvidd kontra tolkningsläran och processrättsliga principer samt omständigheterna i det enskilda fallet.

Bilaga A

Exempel på integrationsklausuler:

“Detta avtal utgör parternas fullständiga reglering av de frågor som avtalet berör. Alla muntliga eller skriftliga åtaganden och utfästelser som föregått avtalet ersätts av detta avtal med bilagor.”³¹¹

“This Agreement contains the entire and only agreement between the parties and supersedes all previous agreements between the parties respecting the subject-matter hereof; each party acknowledges that in entering into this Agreement it has not relied on any representation or undertaking, whether oral or in writing, save such as are expressly incorporated herein.”³¹²

“This Agreement constitutes the entire agreement between the parties and supersedes and invalidates all other commitments, representations, promises, understandings and warranties relating to the subject matter hereof which may have been made by the parties either orally or in writing prior to the date hereof, and which shall become null and void from the date this Agreement is signed.”³¹³

---

³¹¹ Edlund (2001) s. 173.

³¹² Beale m.fl. (2012) s. 966.

³¹³ Christou (2012) s. 321.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1938:44. Processledningens förslag till Rättegångsbalk II, Motiv m.m.

NJA II 1943

Litteratur

Adlercreutz, Axel, *Avtalsrätt II*, 6 uppl., Juristförlaget i Lund 2010. *Cit: Adlercreutz (2010)*.

Adlercreutz, Axel, *Om den rättsliga betydelsen av skriftlig avtalsform och om integrationsklausuler*. I: Festskrift till Jan Ramberg, Juristförlaget 1996, s. 17-29. *Cit: Adlercreutz (1996)*.

Beale, H. G. m.fl., *Chitty on Contracts, Volume I General Principles*, 31 uppl., Thomson Reuters, Sweet & Maxwell 2012. *Cit: Beale m.fl. (2012)*.

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, 8 uppl., Norstedts Juridik 2013. *Cit: Bernitz (2013)*.

Christou, Richard, *Boilerplate: Practical Clauses*, 6 uppl., Thomson Reuters, Sweet & Maxwell 2012. *Cit: Christou (2012)*.

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Heuman, Lars, 7 uppl., *Rättegång Fjärde häftet*, Norstedts Juridik 2009. *Cit: Ekelöf (2009)*.

Farnsworth, E. Allan m.fl., *Contracts*, Little, Brown & Company 1982. *Cit: Farnsworth (1982)*.

Fitger, Peter, m.fl., *Rättegångsbalken*, Norstedts Laghandböcker, Norstedts Juridik senast uppdaterad oktober 2012. *Cit: Fitger (2012)*.

Gorton, Lars, *Merger clauses in business contracts*. I: Festskrift till Lars Heuman, Jure Förlag AB 2008, s. 181-208. *Cit: Gorton (2008)*.

Hedwall, Mattias, *Tolkning av kommersiella avtal*, 2 uppl., Norstedts Juridik 2004. *Cit: Hedwall (2004)*.

Hellner, Jan, *Kommersiell avtalsrätt*, 4 uppl., Norstedts Juridik 1993. *Cit: Hellner (1993) I*.

Hellner, Jan, *The Parol Evidence Rule och tolkning av skriftliga avtal i svensk rätt*. I: Festskrift till Bertil Bengtsson, Nerenius & Santérus Förlag 1993, s. 185-205. *Cit: Hellner (1993) II*.

Heuman, Lars, *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*, Norstedts Juridik 2005. *Cit: Heuman (2005)*.

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, Norstedts Juridik 1999. *Cit: Heuman (1999)*.

Høgberg, Alf Petter, *Kontraktstolkning Særlig om tolkningsstiler ved fortolkning av skriftlige kontrakter*, Universitetsforlaget 2006. *Cit: Høgberg (2006)*.

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 6 uppl., Institutet för Bank- och Affärsjuridik 2010. *Cit: Lehrberg (2010)*.

Lehrberg, Bert, *Avtalstolkning*, 5 uppl., Institutet för Bank- och Affärsjuridik 2009. *Cit: Lehrberg (2009)*.

Lindblom, Per Henrik, *Processens arkitektur – Jakten på det slutliga bevisemat i ett funkishus med flera våningar*. I: Vänbok till Torleif Bylund, Iustus Förlag 2003, s. 171-260. *Cit: Lindblom (2003)*.

Lindell, Bengt, *Civilprocessen – Rättegång samt skiljeförfarande och medling*, 3 uppl., Iustus Förlag 2012. *Cit: Lindell (2012)*.

Lindell, Bengt, *Partsautonomins gränser – i dispositiva tvistemål med särskild inriktning på rättsanvändningen*, Iustus Förlag 1988. *Cit: Lindell (1988)*.

Lindell, Bengt, *Sakfrågor och rättsfrågor – En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt*, Iustus Förlag, 1987. *Cit: Lindell (1987)*.

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande En kommentar*, 2 uppl., Norstedts Juridik 2012. *Cit: Lindskog (2012)*.

Lindskog, Stefan, *Något om köprättsligt fel i rörelsedrivande aktiebolag*. I: Festskrift till Gotthard Calissendorff, Norstedts Förlag 1990, s 129-143. *Cit: Lindskog (1990)*.

Modéer, Kjell Å, *Historiska rättskällor*, 2 uppl., Nerenius & Santéus Förlag 1997. *Cit: Modéer (1997)*.

Nial, Håkan, *Om handelsbolag och enkla bolag*, P.A. Norstedts och Söners Förlag 1955. *Cit: Nial (1955)*.

Poole, Jill, *Textbook on Contract Law*, 10 uppl., Oxford University Press 2010. *Cit: Poole (2010)*.

Ramberg, Jan, Ramberg, Christina, *Allmän Avtalsrätt*, 8 uppl., Norstedts Juridik 2010. *Cit: Ramberg & Ramberg (2010)*.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare*, 2uppl., Norstedts Juridik 2007. *Cit: Sandgren (2007)*.

Treitel, G.H., *An Outline of The Law of Contract*, 6 uppl., Oxford University Press 2004. *Cit: Treitel (2004)*.

Vahlén, Lennart, *Avtal och tolkning*, P. A. Norstedts & Söners Förlag 1960. *Cit: Vahlén (1960)*.

Vahlén, Lennart, *Formkravet vid fastighetsköp*, AB Nordiska Bokhandeln 1951. *Cit: Vahlén (1951)*.

Westberg, Peter, *Anskaffning av bevisning i dispositiva tvistemål*, Norstedts Juridik 2010. *Cit: Westberg (2010)*.

Westberg, Peter, *Från statlig till privat rättskipning – Reflexioner över frågan om avsägelse av rätten till domstolsprövning*. I: Festskrift till Hans Ragnemalm, Juristförlaget i Lund 2005, s. 347-364. *Cit: Westberg (2005)*.

Westberg, Peter, *Processtaktik och bevisbörda i dispositiva mål*. I: Festskrift till Per Henrik Lindblom, Iustus Förlag 2004, s. 731-754. *Cit: Westberg (2004)*.

Artiklar

Edlund, Lars, *Boilerplate på svenska*, SvJT 2001 s. 172-185. *Cit: Edlund (2001)*.

Gorton, Lars, *Integrationsklausuler och några andra boilerplateklausuler*, Ny Juridik 2009 s. 7-22. *Cit: Gorton (2009)*.

Heuman, Lars, *Kan parter träffa avtal om hur civilrättsliga och processuella regler ska tillämpas?*, JT 2011/12 s. 336-354. *Cit: Heuman (2011/12)*.

Heuman, Lars, *Officialprövning eller åberopsskyldighet vid tillämpningen av preklusionsregler?*, JT 2006/07 s. 57-70. *Cit: Heuman (2006/07)*.

Heuman, Lars, *Recension av Lundqvist, Bevisförbud*, JT 1998/99 s. 228-233. *Cit: Heuman (1998/99)*.

Lindskog, Stefan, *Skiljedom: Avtalsstolkning; särskilt om bortavtalande av köprättsliga felpåföljder*, JT 1994/95 s. 539-548. *Cit: Lindskog (1994/95)*.

Sjöman, Erik, *Ett rättsfall om integrationsklausuler*, SvJT 2008 s. 571-577. *Cit: Sjöman (2008)*.

Sjöman, Erik, *Integrationsklausuler och dispositiv rätt*, JT 2002/03 s. 935-941. *Cit: Sjöman (2002/03)*.

Westberg, Peter, *Parts förfoganderätt och domarens rättsansvändning*, JT 2011/12 s. 168-183. *Cit: Westberg (2011/12)*.

Internationella principssamlingar

Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Volume 1, Oxford University Press 2010. *Cit: Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law (2010)*.

Principles of European Contract Law Parts I and II, The Commission of European Contract Law, Kluwer International Law 2000. *Cit: Principles of European Contract Law (2000)*.

UNIDROIT Principles 2010, International Institute for the Unification of Private Law (UNIDROIT) 2010. Hämtad från hemsidan för International Institute for the Unification of Private Law (2013-05-13). *Cit: UNIDROIT Principles (2010)*.

<http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/main.htm>

Övrigt

The Law Commission Report No 154, Law of Contract: The Parol Evidence Rule, Command Papers 9700 (1986). Hämtad från The British and Irish Legal Information Institute (2013-05-18). *Cit: Law Com. 154, 1986, Cmnd.9700*.

<http://www.bailii.org/ew/other/EWLC/>

Rättsfallsförteckning

NJA 1921 s. 511
NJÄ 1933 s. 52
NJÄ 1939 s. 183
NJÄ 1945 s. 107
NJÄ 1949 s. 609
NJÄ 1951 s. 765
NJÄ 1954 s. 573
NJÄ 1957 s. 239
NJÄ 1958 s. 478
NJÄ 1959 s. 590
NJÄ 1964 s. 152
NJÄ 1964 s. 454
NJÄ 1969 s. 285
NJÄ 1971 s. 36
NJÄ 1974 s. 660
NJÄ 1975 s. 545
NJÄ 1977 s. 1
NJÄ 1979 s. 483
NJÄ 1980 s. 46
NJÄ 1980 s. 398
NJÄ 1981 s. 552
NJÄ 1983 s. 808
NJÄ 1984 s. 482
NJÄ 1986 s. 489
NJÄ 1986 s. 596
NJÄ 1987 s. 553
NJÄ 1988 s. 408
NJÄ 1990 s. 24
NJÄ 1992 s. 375
NJÄ 1992 s. 403
NJÄ 1993 s. 436
NJÄ 1997 s. 86
NJÄ 1997 s. 382
NJÄ 1998 s. 99
NJÄ 1998 s. 252
NJÄ 1998 s. 364
NJÄ 2001 s. 750
NJÄ 2004 s. 534
NJÄ 2005 s. 309
NJÄ 2006 s. 638
NJÄ 2007 s. 35
NJÄ 2008 s. 733
NJÄ 2009 s. 672
NJÄ 2011 s. 600
Svea hovrätt dom 2003-04-02 Mål nr T 7522-01

AD 2007 nr 86